

Artikkelsamling

Samtaler med små barn i saker etter barneloven

BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENTET

Artikkelsamling

Samtaler med små barn i saker etter barneloven

BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENTET

Forfatterne

Kari Trøften Gamst er dr.polit i spesialpedagogikk, med doktoravhandlingen «Barn som vitner. En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør. Utvikling av en avhørsmetodisk tilnærming.» Hun har deltatt i utvikling av en utdanningsmodell som ligger til grunn for etterutdanning i etterforskning av seksuelle overgrepssaker ved Politihøgskolen i Oslo, hvor hun også underviser. Gamst leder sammen med Langballe forskningsprosjektet «Den vanskelige samtalen. Barneintervjuet som metode i barnevernsfaglig virksomhet». Hun har holdt en rekke kurs og seminarer om kommunikasjon med barn for ansatte i barnevernet, politiet, dommere og sakkyndige. Hun er også knyttet opp mot UIO som underviser, veileder og sensor.

Åse Langballe arbeider ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). Hun er spesialpedagog med doktorgrad innen temaet «Barn som vitner». Hun har lang erfaring fra arbeid med barn i behandlingsinstitusjoner, PPT, skoler og barnehager. Hun har holdt en rekke kurs og seminarer om kommunikasjon med barn for ansatte i barnevernet, politiet, dommere og sakkyndige. De siste ti årene har hun vært engasjert som kursansvarlig på politihøgskolens etterutdanningskurs i etterforskning av seksuelle overgrep mot barn, og ved politihøgskolan i Stockholm. Langballe leder sammen med Gamst forskningsprosjektet «Den vanskelige samtalen. Barneintervjuet som metode i barnevernsfaglig virksomhet».

Magne Raundalen er barnepsykolog og elev av Åse Gruda Skard. Han har vært ansatt ved Universitetet i Oslo og Bergen (1969–1990), og siden knyttet til Senter for Krisepsykologi i Bergen. Raundalen har arbeidet med foreldreveiledningsprogrammet til Barne- og familiedepartementet og blant annet skrevet boken «Det viktigste i barneoppdragelsen» (1995). Han har skrevet opplysningsbøker for barn, blant annet «Til deg som er syk» (1984) for barn med kreft og «Sats for livet» (2000), en bok om å gå til psykolog. Raundalen har nylig gitt ut boken «Krisepedagogikk» (2006) på Universitetsforlaget sammen med kollega Jon-Håkon Schultz, og har forøvrig arbeidet med krigsrammede barn hjemme og ute.

Haldor Øvreeide er psykologspesialist og arbeider som privatpraktiserende psykolog ved Institutt for familie og relasjonsutvikling, Os ved Bergen. Han har skrevet og bidratt i flere bøker om barnespørsmål, oversatt til svensk og dansk, og han underviser og veileder i alle skandinaviske land. Han ledet arbeidet med NOU 1995:23 Barnefaglige sakkyndighetsoppgaver og NOU 2006:9 Kvalitetssikring av sakkyndige rapporter i barnevernssaker.

Innhold

Forord	6
■ Samtalen med de små barna om samlivsbrudd og barnefordeling – en reflekterende veiledning <i>Magne Raundalen</i>	7
<i>En samtaleguide for å forberede små barn på at de skal høres i en barnefordelings sak</i>	13
■ Å samtale med barn om barnelovsspørsmål <i>Haldor Øvreeide</i>	19
■ En dialogisk tilnærming til kommunikasjon med barn <i>Åse Langballe og Kari Trøften Gamst</i>	33

Forord

1. april 2004 trådte nye saksbehandlingsregler i barneloven i kraft. For å styrke barns rett til medbestemmelse ble aldersgrensen for å høre barn fra samme tid senket til 7 år. Etter barneloven § 31 skal barn nå fra de er fylt 7 år få anledning til å si sin mening før det blir tatt avgjørelser om deres personlige forhold. Også barn under 7 år kan høres dersom alder og modenhet tilsier det. Når barnet har fylt 12 år, skal det legges stor vekt på hva barnet mener.

Da Stortinget behandlet saken, var komiteen spesielt opptatt av høring av små barn, og at den foreslåtte lovendringen ikke skulle påføre barna press til å måtte velge mellom foreldrene. I Innst. O. nr. 96 (2002–2003) uttalte komiteen: *«Komiteen er av den oppfatning at barn bør få mulighet til å uttale seg i barnefordelingssaker, men at ingen barn har plikt til å uttale seg. Komiteen understreker at domstolen alltid skal vurdere barnets eventuelle uttalelse i forhold til barnets alder og modenhet, og at barnets uttalelse også i fremtiden skal tillegges stor, men ikke nødvendigvis avgjørende, vekt.»*

Komiteens flertall oppfordret regjeringen til å sørge for at det blir bygget opp tilstrekkelig kompetanse i domstolsapparatet til å høre mindre barn.

I forbindelse med iverksetting av endringene i barneloven i 2004 utga departementet en veileder om saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker og høring av barn. Det ble videre arrangert landsdekkende kurs som rettet seg mot dommere, advokater og psykologer. Departementet utga brosjyrene «Barn og samlivsbrudd» som gir råd

og veiledning til foreldre om hvordan de kan snakke med barna sine om samlivsbrudd, samt «Hva med min mening da?» som retter seg mot barn, og som orienterer om barnas rett til å bli hørt når foreldrene ikke lenger skal bo sammen.

Barne- og likestillingsdepartementet har invitert fire fagpersoner med høy kompetanse til å skrive tre artikler om å snakke med barn. Alle artiklene gjelder samtaler med *små barn*, og forfatterne har valgt å nærme seg temaet på ulike måter. Departementets formål med å gi ut en slik artikkelsamling, er at de som snakker med barn i saker som står for retten skal reflektere omkring denne oppgaven og oppnå større trygghet i rollen som samtaleleder. Forfatterne står selv ansvarlige for det faglige innholdet i artiklene. Artikkelsamlingen er ment å bidra til en generell kompetanseheving og må ikke oppfattes som spesielle metoder som er særskilt «autorisert» av departementet. Aktørene i prosessen må selv reflektere rundt temaet og benytte en framgangsmåte de føler seg bekvemme med. Departementet håper at leserne skal finne artiklene interessante og gi særlig dommere og sakkyndige bedre grunnlag til å gjennomføre samtaler med barn. Hvis dette kan føre til at de som skal høre barna blir bedre til å gjennomføre samtalen, vil dette igjen gi domstolene bedre grunnlag for å fatte avgjørelser.

*Barne- og likestillingsdepartementet,
mai 2006*

**Samtalen med de små barna om
samlivsbrudd og barnefordeling
– en reflekterende veiledning**

Samtalen med de små barna om samlivsbrudd og barnefordeling – en reflekterende veiledning

Av Magne Raundalen, barnepsykolog

Innledning

Når jeg har valgt å kalle denne veiledningen reflekterende er det fordi jeg i fortsettelsen kommer til å presentere mer generelle tanker om det å samtale med barn om vanskelige forhold, for deretter å foreslå konkrete og direkte formuleringer. I begge tilfeller er formålet at den som leser skal utøve en aktiv refleksjon i forhold til det stoffet som blir presentert. Det vil si en utvelgende holdning til hva som er anvendbart og hva som ikke er det i den enkelte situasjon. Det viktigste med denne refleksjonen som jeg inviterer til, er at du hele tiden minner deg selv om at ethvert barn er et individ, en unik person med sine spesielle forutsetninger, livshistorie og personlighet. Dette barnet er ikke blitt lik mange andre barn fordi vi kan gruppere henne eller ham blant dem som opplever at foreldrene flytter fra hverandre.

Beskyttende voksne

Barn i vanskelige situasjoner har krav på å bli møtt av en beskyttende voksenverden. Det blir likevel en meget vanskelig og viktig balansegang siden barn mer og mer er blitt aktører på egne premisser. Barnekonvensjonen gir barn rett til å ha egne meninger og gi åpent uttrykk for dem, og de har krav på skikkelig informasjon om forhold som gjelder dem og deres framtid. I tillegg har de rett til å bli hørt. Det betyr at vi vil at barn skal bli sett og hørt fordi det styrker dem i deres vekst og utvikling, og vi vil det fordi det er med på å for-

håndslagge et demokratisk tenkesett hos dem. I tillegg har vi for lengst oppdaget at barn er intelligente observatører med god hørsel. Dersom de får signaler om at de ikke kan spørre eller snakke om hendelser i familien, spesielt i krisesituasjoner, lager de sine egne forklaringer og trekker sine egne konklusjoner. De kan være både feilaktige og forvirrende.

Voksensystemet og barnesystemet

For å kunne bevege seg sikrere i dette ulendte terrenget, kan begrepene voksensystemet og barnesystemet være til hjelp. I familien er det foreldrene og barnas nærmeste for øvrig som er voksensystemet. Til daglig er det mamma og pappa som er utøvende voksne. Barnesystemet er først og fremst de barna som bor i familien. Dersom nærstående fettere og kusiner kan ha fått kunnskaper om mamma og pappa som barna selv er holdt borte fra, må vi tenke på at vi må forholde oss til et utvidet barnesystem. Det er ulike regler og vaner i familiene for hvordan voksensystemet fungerer i forhold til barna, likevel er det mange felles holdninger innenfor samme kulturkrets og sosiale kontekst. I dagliglivets språk og i den allmenne diskurs formuleres ofte beskytterholdningen som er nevnt ovenfor. Vi antar at det er bra at voksne er programmert, så å si, til å ordne opp i sine egne problemer, og deretter hjelpe barna når ting vokser dem over hodet. Vi kan nesten si at vi følger hjelpeinstruksjonen for eventuell surstoff-

mangel på flyturen: Ta først på din egen maske, før du hjelper andre. Den kjente, og kloke og danske, familierapeuten Jesper Juul slår fast at ansvaret for kvaliteten i barn- voksen relasjonen, og dermed barn-voksen kommunikasjonen, er et ufravikelig voksenansvar.

Barnesystemet må informeres

I mange vanskelige situasjoner kan det derfor i første omgang dreie seg om å informere barna om visse tilstander i voksensystemet. Hvor lenge skal mor ha masken på for 7-åringen og 9-åringen etter at hun har oppdaget en kul i brystet som legen hennes slett ikke likte? Hele voksensystemet, slekt og venner inkludert, er på tå hev mens de venter på resultatet av analysen av biopsien. Hvordan vil mor ordlegge seg hvis hun ikke venter med å fortelle barna? Hva vil hun si dersom hun har ventet til hun vet at det er en ondartet svulst som må opereres vekk i kombinasjon med behandling med cellegift? Er mor den beste representanten fra voksensystemet til å kommunisere dette til barna? Hvordan skal de håndtere at hele voksensystemet har skjult frykt og bekymring uten at barna merket det? Skal det være andre tilstede? Bør man få råd fra fagpersoner? Skal barna få råd om hvordan hun eller han skal informere sitt utvidede barnesystem som fotballaget, speidertroppen, bestevennene og klassen. Hvilken rolle skal skolens voksensystem ha i denne sammenheng?

Vi har på kort tid, det vil si et par ti-år, fått mange spørsmål å svare på fordi det ikke lengre blir ansett som akseptabelt å holde informasjonen borte fra barna helt til de ikke kan unngå å registrere det selv at noe galt er fatt.

Fri flyt mellom systemene

I vår kontekst, foreldre som ikke blir enige etter samlivsbrudd, er situasjonen lettere i den forstand at liv og helse ikke er truet. På den annen side finnes det ingen skilsmissemiddel med kniv og cellegift som har det hele og fulle ansvaret for at det skal gå bra. Barna er direkte involvert fordi de er erklært sentrum for striden, selv om både penger

og hus er medvirkende til at foreldrene ikke kan bli enige om en avtale. I tillegg kan barna være blitt dratt inn i konflikten allerede. Det er ikke uvanlig at barna opplever at det var den pågående uenigheten om hvordan de skulle oppdras som til syvende og sist resulterte i samlivsbruddet. Det er heller ikke uvanlig at større barn på vei mot tenårene er blitt trukket opp i voksensystemet og har fått rollen som en av foreldrenes fortrolige og allierte. Det mangler heller ikke på beretninger om at voksne har forvillet seg gråtende ned i barnesystemet for å få trøst. For å si det med rene ord: det er ikke bra når det er fri flyt av snørr og tårer mellom de to systemene.

Hvor utydelige blir vi?

Hvis vi ikke har klart for oss at vi med høring av barn i en barnefordelingssak krysser de vanlige grensene mellom voksensystemet og barnesystemet, kan vi gå oss vill sammen med barna. Den mest alvorlige villfarelsen er at vi blir svært utydelige når vi forsøker å formidle to tilsynelatende motstridene budskap til små barn. Nemlig at de ikke er involverte som skyldige, at de ikke skal få ansvaret for den endelige avgjørelsen, mens vi samtidig inviterer 7-åringer langt opp i voksenverdens beslutningssystem. Kanskje helt inn til samtale med den sortkledde dommeren. Vi kan heller ikke si at alle argumentene for ikke å gjøre dette med de små barna har dunstet bort med tiden som er gått. Mens vi reflekterer over dette dilemma, kan vi se litt på hvordan vi har kommet i dette grenselandet.

Nytt syn på barn

Som motvekt mot en ganske gammeldags holdning, har vi begynt å si at det barn ikke får vite, det har de vondt av. Vi foreslår heller ikke vente-til-de-spør strategien når det gjelder alvorlige eller viktige hendelser i voksensystemet. Gjettekonkurranser for blindbukker hører bestemt fortiden til. Det er mye som tyder på at vi har fått et nytt, eller i alle fall utvidet syn på barn. De er ikke bare verdig trengende behovsbarn som vi skal tilfredsstille og gjøre tilfredse, de er også forskerbarn som hele

tiden forsøker å systematisere det de opplever til en forklaring de kan leve med. I tillegg vil jeg for vår kontekst føye til et helseaspekt. Det er ikke mer enn 2–3 ti-år siden man på faglig hold langt på vei benektet sorg, traumer og depresjon i barnealderen. Bakgrunnen for slike villfarelser var at det var ulike representanter fra voksensystemet, foreldrene inkludert, som var forskernes informanter om tilstanden i barnesystemet. Så snart man gikk et trinn ned og spurte og undersøkte barna selv, ble bildet man fikk totalt endret.

Jeg har flere kilder som nødvendiggjør et helsefokus. For det første vil rapportere fra de omfattende studiene som viser at sterke påkjenninger i barndommen påvirker helse og livskvalitet seinere i livet. Dernest vil jeg hente veiledende begreper fra de studiene som har forsøkt å avdekke hvordan utsatte personer som ble rammet av det uunngåelige, tross alt klarte å beholde forstanden og psykisk helse. Stikkordene her var fra brudd til sammenheng i livet. Ordbruken er for øvrig viktig. Språket er forstandens verktøy. Vi kan koste på oss et minnever: hvis hammer er det eneste verktøyet, kjøper man bare spiker.

Er mestringsbegrepet ubrukelig?

Når fagfolk skriver artikler og bøker om barn i vanskelige livssituasjoner eller barn i krise, dukker nesten alltid ordet mestring opp. Jeg tror det er positivt motivert, men resultatet kan bli svært negativt. Det er positivt i den forstand at det springer ut av vårt inderlige ønske om at barna raskt skal få det bra og bli glade igjen. Det er negativt fordi det overser at det er forhold og situasjoner hvor barn ikke opplever raske bedringer, og over lang tid kan de tenke at det aldri kan bli helt bra. Skilsmisse kan være en slik situasjon. Jeg har møtt barn som har opplevd skilsmissen slik til tross for at barnet hadde det verre før foreldrene skiltes!

Ureflektert ordbruk

Mestringsbegrepet ukritisk anvendt i en kontekst som handler om barn som er i store vansker og om barn i krise blir ganske misvisende. Det kan

endog fremme en farlig måte å tenke på. Når vi tenker på misvisende bruk av ordet mestring, kan vi godt assosiere til kompasset hvor man må legge til eller trekke fra noen grader for å komme rett på målet. Dersom vi ikke justerer for misvisningen, kan vi komme på helt feil sted sammen med det barnet som vi skal ledsage gjennom en vond og vanskelig tid. Mestring kommer faktisk fra ordet mester som det dermed assosieres til. Mester er utvilsomt en som klarer oppgavene og brasene aldeles utmerket. Vi har gått så langt at vi snakker og skriver om at barn mestrer så vel naturlige dødsfall som vold og drap i familien. Med en viss rett kan en innvende at skilsmisse og barnefordelingen er noe helt annet enn eksemplene ovenfor. Vi som har møtt barn i heftige skilsmissekonflikter vet at de kan oppleve at grunnvollene ryster under dem for lang tid framover. Ingen av de barna ville bruke ordet mestring på forløpet, mange blant dem ville heller si at de i perioder hadde nok med å klare å vakle videre.

Farlig misvisning

Den virkelige misvisningen finner sted dersom vi krysser grensen. Hva mener jeg med det? Vi krysser grensen hvis vi snakker, skriver og planlegger tiltak hvor systemene blir snudd opp ned. Det vil si at vi forventer at barna «mestrer» det foreldrene og voksenverdenen for øvrig ikke klarer å håndtere skikkelig. Jeg sier ikke at vi er kommet dit, men jeg forteller hvor grøftekanten befinner seg. Dessuten har jeg fått beskrevet amerikanske gruppeopplegg for barn etter samlivsbrudd. De hadde for lengst krysset grensen. Barna ble ukritisk skolert til å ta over det voksne fallittboet, og mottoet var «helping kids to cope.» En forklaring på at ordet «mestring» har trengt seg gjennom alle fornuftige tankebarrierer skyldes det meget hyppig anvendte engelske ordet «cope» som kritikkløst er blitt oversatt. Når den norske versjonen først er blitt etablert, er den blitt ganske enerådende. Det er i alle fall på tide å henge en vær varsom plakat på mestringsbegrepet.

Fra behovsbarnet til forskerbarnet

Det er et paradoks at vi fram til denne dag i vår moderne tid ikke har kommet lengre når det gjelder informasjon til barn og kommunikasjon om til dels uunngåelige tema før siste frist. Det samme kunne sies om det faglige nivået som skulle danne grunnlaget for bedre hjelp til barn i krise. Noen enslige svaler har vi som har skrevet om samtaler med barn på ulike alderstrinn i vanskelige situasjoner. Det skal vi selvsagt være glad for, men som

Det er blitt åpenbart at barn i vansker og barn i krise trenger forklaringer, oppdateringer og forberedelse i tillegg til trygge og støttende rammer.

det heter i ordtaket gjør de ingen sommer – alene. Min forklaring på at alt har gått så langsomt framover på dette feltet, i en tid da de fleste 8-åringer får mobiltelefon, har delvis vært av språklig art. Det jeg tenker på er at hele etterkrigstiden har vært sentrert omkring begrepet «barns behov» når vi skulle formidle det viktigste fra barnepsykologien til allmennheten. Med behovspsykologien i hånden fikk foreldre adgang til å støtte viktige behov for trygghet hos så vel små som større barn når de ble lagt inn på sykehus. For kreftbehandlingens vedkommende, for eksempel, sa det seg selv at barn i alle aldersgrupper skulle få ha foreldrene med seg på sykehuset hele tiden. Det som tok mye lengre tid og som fortsatt blir forsømt mange steder, er forberedelse og forklaringer til barna. Det tok ti-år før vi begynte å forundre oss over at mange av ettervirkningene av alvorlig sykdom og kriser fortsatt var merkbare og langvarige, foreldrestøtten tiltross. Bøker med titler som forskerbarn og kompetansebarn har vært med på å balansere synet på barn. Det er blitt åpenbart at barn i vansker og barn i krise trenger forklaringer, oppdateringer og forberedelse i tillegg til

trygge og støttende rammer. Etter hvert er dette blitt så tydelig for forskerne og terapeutene at det er utviklet et eget fagområde som for tiden kalles psykoedukasjon. Et ganske uhåndterlig ord som vi etter hvert må forbedre, men så langt har det vært en viktig påpekning av hvor viktig det er at barn får hjelp til å forstå seg selv og omverdenen, når raset har gått. Psykoedukative metoder rommer alt fra innsikt i egne reaksjoner, for eksempel traumereaksjoner, selv-hjelpsmetoder, avspenningstrening, eksempler på hva som har hjulpet andre, ulike skrivemetoder og slik videre. Vi har valgt å kalle det krisepedagogikk. Den lille veilederen om rettsbehandling av en barnefordeling på slutten av denne artikkelen kunne gjerne hete skilsmissepedagogikk.

Påkjenninger i barndommen – helse

I en omfattende, amerikansk studie (San Diego), som etter hvert har fått mye oppmerksomhet, intervjuet man 18000 voksne om påkjenninger i barndommen. Opplevd skilsmisse var en av de 8 hendelsene som ble registrert. Senere gjennomgikk nærmere halvparten av de spurte en stor helseundersøkelse. Det foreligger ingen rangering av påkjenningene i barndommen med henblikk på senere helseisiko. Det som er viktig for vår sammenheng er de klare resultatene som viser at en påkjenning sjelden kommer alene i barndommen, og jo flere man har desto alvorligere er helseplagene; de fysiske, psykiske og sosiale. Mer enn hver tiende spurte hadde 3 påkjenninger eller flere i barndommen. Når barn som skal bli hørt i barnefordelingssaken og generelt som sin livssituasjon, blir det viktig via voksne informanter å få innblikk i tidligere påkjenninger i oppveksten. Både fordi vi bør gå langsommere og mer forsiktig fram, og fordi vi kan bli våkne nok til å sørge for at barnet for nødvendig helsehjelp.

Sammenheng i livet

Aaron Antonovsky er en internasjonalt kjent professor i medisinsk sosiologi som skrev boken «The Mystery of Health» tidlig på 90-tallet. Den kom på svensk allerede i 1992, og i dansk utgave 2004.

Hans grunnleggende helsebegrep er sammenheng i livet. Med det mener han eksplisitt at personen har en gjennomgripende og varig tillit til at ens indre og ytre verden er forutsigbar og at det er stor sannsynlighet for at det kommer til å gå så bra som man kan forvente seg. For å oppnå opplevd sammenheng i livet, brudd, traumer og katastrofer tiltross, må individet få hjelp til å gjøre verden *begripelig*. Det vil si at ytre og indre hendelser og reaksjoner er blir fornuftmessig sammenhengende, strukturerte, tydelige og forståelige. Selv om

Det synes imidlertid å være enighet om at de barna som best klarer å finne sammenheng og mening i livet etter skilsmissen, er de barna som har foreldre som samarbeider godt.

det verste har hendt, kan det likevel forklares og bli forstått. Dermed blir hendelsen *håndterbar*, og det er hans andre hovedbegrep. Dette innebærer at individet opplever at hun eller han har ressurser til rådighet som kan møte de hendelsene som man blir eksponert for – bombardert med. Det gjelder både indre og ytre ressurser (personer) og det vesentlige er at man ikke blir sittende fast i en offer-rolle. Hans siste hovedbegrep er *meningsfylt*. Da dreier seg om at man finner mening i å delta i den prosessen som former ens virkelighet, inkludert at det er meningsfylte aktiviteter og handlinger som kan bedre den ytre og indre tilstand etter sterke påkjenninger. Det vil si at det som hender, eller som har hendt, er en utfordring som det gir mening å engasjere seg i, det er verd en følelsesmessig involvering og investering.

Selv om Antonovsky utviklet sine systematiserte begreper i møtet med voksne som hadde opplevd det aller verste, Holocaust inkludert, har hans begrepsverden blitt viktige retningsgivere for oss

i arbeidet med barn etter kriser og katastrofer. Hans begrep «mystery of health» dreier seg om at mennesker som hadde levd i situasjoner ingen kunne tenke at de kunne komme fra med «forstanden i behold» ei heller redde den mentale helse for øvrig, likevel klarte å leve videre med rimelig god mental stabilitet og livskvalitet. Hans poeng er at dette ikke er noe som skjer av seg selv, det betinges av visse faktorer, det vil si de han oppdaget og som han beskriver i begrepene ovenfor. Det er også verd å merke seg at han i den sammenheng sa at det ikke var nok å bygge en bro over «livsfloden» – over det som hadde hendt. Slik at man ikke falt i vannet. Det kunne også bli nødvendig å lære dem å svømme!

Avslutning

Skilsmisse og barnefordeling er ikke bare vanskelige tema for barn og foreldre. Det har også vært sterke faglige motsetninger om tolkningene av forskningen som skulle belyse hvor utsatte barna egentlig er. Det synes imidlertid å være enighet om at de barna som best klarer å finne sammenheng og mening i livet etter skilsmissen, er de barna som har foreldre som samarbeider godt. Når barnefordelingssaken har kommet for retten, er det fordi foreldrene ikke har klart å bli enige ved hjelp av de instansene som er opprettet for megling, konfliktløsning og forsoning. Når små barn skal høres i denne sammenheng blir det av største betydning at de blir møtt av erfarne fagfolk som har gjort hjemmeleksen sin. I et avisintervju (Dagbladet 17.12.05) nøler ikke professor Frode Thuen med å kalle barnefordelingen en slagmark. Det blir en alvorlig oppgave å formane partene på en slik måte at barna ikke blir en del av selve slaget på marken, men at det likevel blir mulig å høre barnets stemme. Nedenfor har jeg laget et lite bidrag i Antonovskys ånd for at de små barna skal begripe best mulig den konteksten vi nå bringer dem inn i.

En samtaleguide for å forberede små barn på at de skal høres i en barnefordelingssak

Innledning til den som skal snakke med barnet

Denne samtaleguiden er beregnet på så vel fagpersoner som foreldre. Den handler først og fremst om å forklare de minste barna, de mellom 7 år og 10 år, om hvorfor og hvordan deres meninger skal bli hørt i en barnefordelingssak. Når foreldre skal bestemme ting som gjelder barna, skal de alltid høre på barnas mening. Det vil ikke si at barna kan bestemme selv, men at de voksne skal vite hva barna synes, og ta barnas mening med seg når de bestemmer.

Når de skal høres av Retten, er det fordi pappa og mamma ikke har klart å bli enige om barnefordelingen. Da skal de møte i retten sammen med sine advokater, og dommeren må avgjøre hva som er til barnets beste. Siden det nå er bestemt i loven at barn over 7 år skal få mulighet til å høres, må de få en forklaring på det og hva det dreier seg om. Det er viktig å ha in mente at en slik generell versjon ikke passer for alle barn i alle situasjoner. Formålet er ikke å lage en oppskrift, men gi eksempler på formuleringer som barn mellom 7 og 10 kan forstå. Målet er at de bedre skal begripe den krevende situasjonen det er å bli hørt i en konflikt som foreldrene ikke har klart å løse på egenhånd eller i meklingsmøtet på Familievernkontoret.

Skilsmisse og avtale om barnefordeling

Ordet skilsmisse betyr at mamma og pappa skal skilles. De skal bo på hvert sitt sted. De som før var barn i samme hjem, får nå to hjem. Ett hos pappa og ett hos mamma. Barna pleier å bo mest i det ene hjemmet hos den ene av foreldrene, mens noen barn bor annenhver uke hos mamma og pappa. Uansett hvordan de bor, er det viktig at de har god kontakt med begge foreldrene. Det er de voksne som bestemmer hvordan det skal være. De lager en avtale som de mener er bra for deres barn. Det vil si at de skriver ned det de blir enige om. I den avtalen står det når barna skal være hos mamma og når barna skal være hos pappa. Hvis de blir enige. Når barna har fått to hjem, skal de likevel gå på en skole. Det er ikke sikkert det blir den skolen de går på nå. Hvis foreldrene bor langt fra hverandre etter skilsmissen, pleier barna å gå på den skolen som er nærmest det hjemmet hvor de bor mest.

For å få hjelp til å bli enige om hvor barna skal bo når de skilles, må begge foreldrene gå til et kontor. Ofte heter det kontoret Familievernet. Det betyr egentlig familiehjelpen. Der kan familien få hjelp til å bli enige. De som arbeider der har gått på mange skoler og lært mye om barn og foreldre. De skal forsøke å få foreldrene til å bli enige.

Her ser du to foreldre som snakker med psykologen på Familievernet.

Det er viktig at foreldrene blir enige så barna kan vite hva som skjer og hvor de skal være i uken og i helgen. Det de gjør på familiehjelpen heter megling. Megling betyr å snakke sammen til man blir enig. Hvis mamma og pappa blir enige om barnefordelingen, skriver de under på en avtale om hvor barna skal bo mest og hvor mye de skal være med pappa og hvor mye de skal være med mamma i feriene. Når barna har to hjem må de være noen ganger i det ene og noen ganger i det andre hjemmet. I det ene hjemmet er mamma sjef, i det andre hjemmet er pappa sjef.

Det er lettere å bli enige om barnefordelingen dersom de to hjemmene er i nærheten av hverandre, for da kan barna lettere være sammen med begge foreldrene oftere. Det er vanskeligere å bli enige om barnefordelingen dersom de to hjemmene er langt fra hverandre for da må barna reise langt hver gang de skal til den av foreldrene som de skal bo minst hos.

Familiehjelpen skal snakke med pappa og mamma om barnefordelingen. Det betyr hvor mye av barnas tid som skal deles mellom de to hjemmene de nå får. De snakker også om samvær. Det betyr å være sammen med. Det vil si hvor mye barna skal være sammen med mamma og hvor mye barna skal være sammen med pappa etter skilsmissen. Ordet samvær blir mest brukt om den tiden barna er i det hjemmet hvor de er minst.

Hvis foreldrene ikke kan bli enige når de snakker med familiehjelpen, må de gå til Retten. I Retten har de en stor bok som heter Norges Lover. Han eller hun som har lest den boken heter Dommeren. Dommeren skal bestemme over foreldre som ikke er blitt enige.

Før mamma og pappa går til retten snakker de som regel med hver sin advokat. Da må de ringe til et advokatkontor og bestille time. Da kan de velge en advokat som er ledig og det er like mange damer som menn som er advokater. En advokat har gått på mange skoler og lest Norges Lover. Den ene advokaten skal hjelpe mamma. Den andre advokaten skal hjelpe pappa.

Når retten skal behandle en sak som gjelder hvor barn skal bo eller samvær, er det laget egne regler. Dette er for at Dommeren skal prøve å få foreldrene til å bli enige. Han kan bruke reglene slik at de passer beste til hver enkelt familie. Noen ganger møter han mamma og pappa på et kontor sammen med en psykolog. Psykologen er en mann eller dame som har gått på mange skoler og lært å snakke med barn om vanskelige ting. Da kan dommeren eller psykologen foreslå at mamma og pappa skal prøve ut en spesiell ordning, og at de kan komme tilbake etter en tid for å fortelle om hvordan det har gått. Dommeren eller psykologen snakker som regel med barna for å høre hva de mener.

Mange foreldre blir enige etter å ha snakket med dommeren og prøvd seg fram litt. Noen foreldre blir ikke enige, eller saken deres er så vanskelig at de ber om at dommeren skal bestemme for dem. Da må det møte i Retten. Øverst på neste side ser du et bilde fra retten. På den ene siden sitter mamma og hennes advokat. På den andre siden sitter pappa og hans advokat. Han i midten er dommeren. Han skal høre på begge to, og så skal han bestemme. Det han bestemmer skriver han ned og det heter Dommen. Det som står i dommen må mamma og pappa lese og så må de gjøre det som står der. Der står det hvor barna skal bo det meste av tiden, og der står det hvor ofte de skal bo i det

andre hjemmet. Dommeren må høre på det mamma og pappa og advokatene deres sier før han bestemmer. Det står i den store lovbooken at Dommeren skal bestemme det som er best for barna. Når dommeren bestemmer hva som er best for barna, tar han hensyn til hva barnet mener, at barnet skal få være sammen med både mamma og pappa (dersom det er bra for barnet), om mamma og pappa bor i nærheten av hverandre, hvor barnet går i barnehage eller på skole og om barnet har mange venner der, kanskje hvor besteforeldre eller annen familie bor eller hvor foreldrene har råd til å kjøpe ny bolig.

Her ser du et bilde fra retten.

Bildet til høyre viser mamma som sitter i Retten med sin advokat. Han sier til Dommeren at det er best for barna å bo mest hos mamma, og så kan barna besøke hjemmet til pappa en bestemt ettermiddag annenhver uke og bo hos ham annenhver helg.

Her ser du mamma som sitter i Retten med sin advokat.

Nedenfor ser du bildet av advokaten til pappa som sitter sammen med ham. Hun sier at det er best for barna å bo mest hos pappa, og så kan de besøke hjemmet til mamma en ettermiddag annenhver uke og bo hos henne annenhver helg.

Her ser du advokaten til pappa som sitter sammen med ham.

Dommeren lytter til det som blir sagt i Retten.

Ovenfor er et bilde til av dommeren som lytter til det som blir sagt i Retten. Han hører på mamma og advokat og han hører på pappa og advokat. Når Dommeren trenger å få vite mer om hva som er best for barna, stiller han spørsmål til mamma og pappa.

Dommeren vil at pappa skal forklare hva han mener. Da må pappa sitte i stolen på midten her. Øverst på neste side ser du bildet av pappa som forklarer seg for dommeren.

Etterpå skal mamma sitte på den stolen og så skal Dommeren høre på det hun sier. Det er advokatene deres som spør dem og så svarer de. Når mamma og pappa snakker i retten forteller de om mange ting. Dommeren skriver ned det mamma sier og det pappa sier. Og så spør han om de kan bli enige.

Da går mamma med sin advokat og setter seg for å snakke om de kan bli enige. Pappa går og setter

seg med sin advokat og snakker om de kan bli enige. På neste side ser du bilder av mamma og pappa som snakker med hver sin advokat.

De klarer ikke å bli enige, og da sier Dommeren at da skal jeg høre på dere og så skal jeg bestemme hva som er best for barna når dere ikke klarer å bli enige.

Da sier dommeren: hva mener barna?

Dommeren spør om det fordi det står i lovboken at de barna som er over 7 år skal få lov til å si sin mening om hvor de vil bo mesteparten av tiden og hvem de vil bo hos på besøk. Noen ganger sier foreldrene hva barna mener, og noen ganger sier barna at de ikke vil si noe. Det kan barna velge selv. Noen ganger har Dommeren fått et brev fra en psykolog som har kommet hjem til familien og snakket med barna sammen med mamma og pappa og noen ganger sammen med barna uten at mamma og pappa hørte hva de snakket om. Psykologen har som jobb å snakke med barn om vanske-

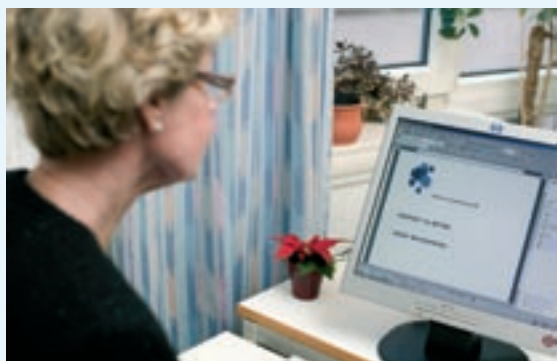
Pappa forklarer seg for dommeren.

Mamma snakker med advokaten sin.

Pappa og advokaten hans snakker sammen.

Psykologen skriver brev til retten.

lige ting. Psykologen vil kanskje snakke med barna om hvordan de har det på skolen, om kamerater og venninner, om hva de gjør på fritiden, hvor ofte de besøker besteforeldrene og om hva de tenker nå når mamma og pappa skal skilles og de skal få to hjem i stedet for ett. Det står i loven at psykologen skal snakke med barna om hvor de tror det blir best å bo. Det står også i loven at barna kan si at det har de ikke lyst til å snakke om. Når psykologen snakker med barna om barnefordeling, skal han prøve å forstå hva barna mener er best for dem.

Når han er ferdig med å snakke med barna, skal han skrive brev til Retten om det han har snakket med barna om. I Retten er det ingen andre som bestemmer. Der bestemmer Dommeren. Når Dommeren skal bestemme må han vite om hvordan livet til barnet er. Han må ha hørt mammas mening, pappas mening og hva barna mener. Han skriver ned alt, og så leser han i lovboken og så skal han skrive i Dommen det som er best for barnet. Barna synes kanskje at det hadde vært best at mamma og pappa ikke ble skilt. Det er det ikke dommeren som har bestemt. Det er det mamma og pappa som har bestemt. Dommeren skal bestemme hva som er best for barna når pappa og mamma ikke er blitt enige om hvor barna skal bo mest når de er skilt.

Nederst til venstre ser du et bilde av psykologen som sitter og skriver brev til retten. Hun skriver det hun har snakket med barna om.

Når de er ferdige i retten går mamma og pappa ut av Tinghuset. Mamma og pappa var ikke enige om hvor barna skulle bo mest, derfor måtte de gå sammen med advokatene sine til Tinghuset slik at Dommeren fikk høre alt de hadde å si. Selv om pappa og mamma ikke var enige, bestemmer de seg for at de skal samarbeide slik at barna får det så godt som mulig i begge hjemmene. Det tar de hverandre i hånden på.

Mamma og pappa tar hverandre i hånden. De skal samarbeide slik at barna får det så godt som mulig i begge hjemmene.

Tinghuset

er navnet på det stedet hvor Dommeren arbeider. Dommeren begynner å skrive det han har bestemt. Han må lese på det han har skrevet ned av det pappa og hans advokat har sagt og det mamma og hennes advokat har sagt og så må han lese brevet fra psykologen hvor det står om det barna har sagt. Han må jobbe med det hver dag og etter noen uker er han som regel ferdig med å skrive Dommen. Da sender han den til pappas advokat og til mamas advokat og så får de vite hva Retten har bestemt. Når mamma og pappa har lest Dommen, forteller de barna hvordan det kommer til å bli framover.

Bilde av dommeren

Å samtale med barn om barnelovspørsmål

Å samtale med barn om barnelovspørsmål

Psykologspesialist Haldor Øvreeide

Innledning

– Hei, jeg heter Marit og jeg er dommer. Jeg vet at du heter Marius og at foreldrene dine er skilt. Dine foreldre er ikke enige om hvem du skal bo mest hos. Da skal vi i Tingsretten hjelpe dem til å bli enige, eller bestemme det som må bestemmes. Dette er viktig for ditt liv. Loven sier at siden du er åtte år så har du rett til å si hva du tenker om dette, og vi trenger å vite det, når vi skal finne ut hva som er best for deg. Derfor skal vi snakke sammen nå. Det viktigste er at foreldrene dine vet hva du tenker. Foreldre er de som mest av alt må forstå hva som er best for deg. Derfor har jeg invitert faren din til å være med i dag. Vi skal lytte.

De fleste barn i den aldersgruppen som har rett til å bli hørt, vil forstå en slik innledning til samtale. Samtalen trenger derfor ikke ha andre utfordringer enn å klargjøre situasjonen for barnet og hva formålet med samtalen er, og du får vite hvordan barnet forstår situasjonen, hva det tenker og ønsker. I dette tilfellet har samtalelederen valgt å ha en av foreldrene med.

Mange barn står imidlertid i svært kompliserte forhold ved foreldrekonflikter. Det vil også komplisere samtalen. Denne veiledningen er ment å beskrive noen av de utfordringene som kan være typisk for barn i denne situasjonen, og som det kan være nyttig å ta hensyn til i forberedelse og gjennomføring av samtalen, og for å forstå det

som skjer. Noe er praktiske tips, *men samtale er alltid et her og nå samarbeid med barnet for å nå målet med samtalen.* Det følgende er derfor først og fremst ment som hjelp til å oppnå slikt samarbeid med barnet. Det krever at du som samtaleleder må du forholde deg kreativt til det som skjer mellom deg og barnet, samtidig som du har klart for deg hva formålet er. Samtaler med barn i barnelovsaker kan ha ulike formål og fokus og må også tilrettelegges ut fra det. Som det vil fremgå av teksten videre, legger jeg stor vekt på å ha foreldrene, og deres fortsatte ansvar for barnet, så tett opp til samtalen som mulig.

Barnet som en avhengig aktør

Når vi skal samtale med barn om viktige beslutninger som skal tas om deres livssituasjon, kan vi forutsette at forholdet mellom foreldrene og mellom dem og foreldrene, er et sentralt men kompleks livstema som barn vil ha mange tanker og følelser i forhold til. At barn da skal høres og få anledning til å snakke om sine opplevelser av det som skjer ved samlivsopphør eller annen konflikt om dem mellom foreldrene, er en selvfølgelighet, sett i et barneperspektiv. Forskning viser at de fleste barn opplever å få samtalt og uttrykt seg for lite når foreldre er i konflikt med hverandre.

Barn har et grunnleggende behov for, og evne til å kommunisere om sine erfaringer og sammenhenger. Utrygghet, mangel på støtte, skam- og

skyldbelagte erfaringer kan imidlertid skape hindringer for barnet når det skal formidle seg. Foreldrenes konflikt, der barnet selv er blitt tema for konflikten, vil være en slik situasjon hvor det kan være vanskelig for barnet å uttrykke seg. Vi voksne som skal samtale med barnet og ellers forholde oss til barnets situasjon, må da kunne bli meningsfulle og trygge for barnet i forhold til de erfaringer og utviklingsspørsmål det har.

Barnet er aktør i sin egen omsorg og utvikling og vil alltid reagere ut fra sitt eget perspektiv, deri hvordan det forstår andre personer som er viktige for dem, sine behov og forventninger. At barnet får gi uttrykk for sin opplevelse, vil og skal være et viktig korrektiv til den voksne. Beslutninger om barnet må imidlertid alltid tas ut fra et tydelig voksenperspektiv på hva som er barnets beste. Får barnet fremsi sine tanker og sin erfaring på en trygg og respektert måte, vil det også kunne bidra til at barnet selv blir en positiv aktør i forhold til senere gjennomføring av de beslutninger som de voksne tar. Nettopp dette, at barnet får uttrykke seg overfor de voksne som skal ta grunnleggende beslutninger om dets fremtid, er viktig for å frigjøre barnet fra å føle ansvar og skyld i forhold til de livsområdene som bare foreldrene har makt og myndighet over.

Når der er konflikt om og rundt barnet, er det lett å tolke barnet som påvirket eller som talerør for den ene eller andre av foreldrene. Barn er imidlertid i sterk grad selvstendige aktører og bygger på sin egen, ofte alderstypiske forståelse av situasjonen. De er samtidig i svært mange henseender avhengige av sine foreldre som har makt til å forvalte og tillegge mening til mange av barnets livsområder. Barn vil derfor også reagere og agere ut fra hvordan de forstår og erfarer foreldrenes posisjon i saken. Barnet er en avhengig aktør i en situasjon hvor de samme personene som barnet er avhengige av, bringer inn ustabilitet i barnets liv. Det vil da være naturlig for barnet å handle slik det tror stabilitet og trygghet best mulig kan gjenoprettes. Reaksjoner hos barn som vi ofte forstår

som lojalitet, vil først og fremst være et forsøk på selvstendig motivert selvivaretagelse i en utrygg situasjon. Barnet har derfor aldri et uavhengig, distansert perspektiv på foreldrenes konflikt og problemløsning. Samtidig er det viktig at vi ikke tolker bort barnets uttrykk og tanker, men forstår og respekterer at disse bygger på barnets egen erfaring. I samtalen må vi møte barnet som en avhengig, men selvstendig erfarende, handlende og komplekst motivert person.

De spørsmålene som er relevante for høring av barn i barnelovsaker, involverer foreldrene, de samme personene som barnet er avhengig av og som nå har tatt, eller er i ferd med å ta beslutninger med langtreggende konsekvenser for barnet. Barnet har vesentlige sider ved sin identitet og selvforståelse knyttet til disse personene. Det må ikke nødvendigvis forstås som at det innebærer positiv og lik tilknytning til hver av foreldrene. Barn kan føle svært ulikt i forhold til hver av foreldrene, og i barnelovsaker kan det være mer regelen enn unntaket. Barn kan være stolte over, skamme seg over, frykte, være redde for, omsorgsfulle for, ja hele spekteret av sosialt rettede følelser kan være tilstede i forhold til foreldrene.

Både for barn og voksne vil det imidlertid blande seg inn verdier om rettferdighet og plikter som kan komme i konflikt med følelsene. Man *bør* være glad i sin mor, man *bør* bo like mye hos mamma og pappa, mens de faktiske følelsene kan være utrygghet og engstelse for mors reaksjoner. Barn er imidlertid sterkt avhengige av og i avgjørende henseender overlatt til sine foreldre. Derfor kan de heller ikke utfordre foreldrene med å uttrykke hele sitt erfarings- og følelsesregister, av fare for å bli avvist, eller at de på andre måter forventer negative konsekvenser. Dette blir forsterket når det er utrygghet og usikkerhet i barnets situasjon. Tilknytning og trygghetsfølelser sammen med sosiale verdier skaper derfor kompliserte forhold for barnet.

Individualsamtale eller fellessamtale med foreldre

Det kan umiddelbart synes mest logisk å samtale med barnet alene om forhold som har med relasjonen til foreldrene å gjøre, når barnet slik er sterkt avhengig av sine foreldre hvor det er komplekse følelser, og i tillegg er det konflikt mellom foreldrene. Fordi barnet i fortsettelsen også vil være avhengig av en eller begge foreldrenes tillit og aksept, kan det imidlertid skape en mer bundet situasjon for barnet å skulle uttale seg uten en eller begge foreldrene tilstede. Barnet har da ikke

Om du snakker med barnet alene, er det viktig at du ikke forleder barnet til å si mer enn det opplever å ha relasjonell tillatelse til og trygghet for, i hvert fall fra en av foreldrene.

mulighet til å få prøve ut eller «forhandle» seg frem til hva det kan uttrykke. I en samtale med foreldre, en eller begge, til stede, kan samtalelederen hjelpe barnet til noe større frihet, men fortsatt med respekt og forståelse for at det kan være begrenset hva barnet kan uttrykke i forhold til foreldrene som det fortsatt vil være avhengige av. Barnet kan erfare individualsamtale som en illojalitet fra sin side, ikke nødvendigvis ved inngang til samtalen, men ved avslutningen og i etterkant. Det kan bli usikker på konsekvensene av hva det har sagt og urolig for hvordan du som samtaleleder vil formidle dette videre. Om du snakker med barnet alene, er det viktig at du ikke forleder barnet til å si mer enn det opplever å ha relasjonell tillatelse til og trygghet for, i hvert fall fra en av foreldrene. Det er det derfor viktig at du er tydelig overfor barnet på hva fra samtalen som skal viderefremmes til foreldrene og andre, og på hvilken måte dette gjøres. Vær da særlig oppmerksom på hvilke reaksjoner, verbalt og nonverbalt, barnet viser.

Sett fra barnets sterkt avhengige posisjon til en eller begge foreldre, anbefales ut fra dette at samtaler med barn om viktige livsspørsmål, også om foreldrenes konfliktspørsmål, legges opp slik at begge, den ene eller vekselvis hver av foreldrene, er med i hele eller deler av samtalen. I en slik (triangulert¹) samtale kan du og den/de voksne gi og korrigerende informasjon for barnet. Barnet kan så på egne initiativ koble seg til, eller du kan ta utgangspunkt i noe foreldrene har sagt om barnet der og da, og utdype dette sammen med barnet. Du får mulighet til å observere og forstå hvordan og i hvilken grad barnet uttrykker seg ut fra egne behov, eller hvordan det føler ansvar for den voksne, mer enn om du sitter med barnet alene. Samtalen og forløpet vil da være åpent for den/de relevante foreldrene, og minimalisere de etiske komplikasjonene med å samtale med barnet om konsekvensene av de voksnes konflikt. I en slik trekantsamtale kan også foreldrene direkte støtte og frigjøre barnet fra bindinger og kompliserende ideer som barnet ofte har dannet seg på grunnlag av manglende kommunikasjon om situasjonen.

Foreldrenes tilstedeværelse gjennom deler eller hele samtalen kan altså informere, oppklare og tillate barnet å uttrykke seg, og derved gi barnet bedre og tryggere grunnlag til å uttrykke seg på. Samtaler der barn og foreldre er vekselvis lyttende til samtalelederens dialog med den andre, kan vedlikeholde og forsterke foreldrenes ansvar for barnet, særlig hvis samtalen også er del av en rettslig meglingsprosess. Ved å få overhøre barnet i samtale med samtalelederen gir det foreldrene mulighet til selv å få større innsikt i barnet sin situasjon. Dette kan få positive konsekvenser for en fremtidig løsning og for samarbeidsforholdene videre. Det er jo til sist de som skal være ansvarlige og leve etter den beslutningen som skal tas. Når et barn har noe viktig å fortelle, kan det være nyttig at den som er mest ansvarlig for barnet og involvert i det tema som er oppe, får direkte kjennskap til det barnet har å fortelle. Indirekte informasjon har aldri den samme påvirkningskraften på omsorgspersonen, eller andre beslutningstakere, som når

barnet får uttrykke seg direkte. Husk at rettsprosessen skal være en problemløsende og utviklingsfremmende prosess for barnet, det barnet får være medaktør. Det må det også tilrettelegges for i prosessen.

Merk at en barnesamtale med foreldre tilstede ikke må sees som en fellessamtale, men som en samtale der foreldrene får hjelp til å være i en tillatende, informerende og lyttende posisjon til din samtale med barnet. Det er barnet som skal få optimale forhold for å uttrykke seg.

Som nevnt må organiseringen av samtalen alltid tilpasses formålet, og i noen tilfeller vil det være klart uriktig for barnet å ha en eller begge foreldre til stede under samtalen. Det er særlig hvis barnet kan ha alvorlig krenkende eller overskridende erfaringer med en av foreldrene. Barnets fortelling om slike erfaringer kan være avgjørende for å kunne beskytte barnet. Dette er da avdekkende og undersøkende samtaler som må legges opp ut fra dette spesielle formålet. Det er samtaler som fortrinnsvis må skilles fra samtaler som skal være en høring av barnet om beslutningsspørsmålet.

Troverdighet blir et mer avgjørende og ofte vanskelig spørsmål i slike situasjoner hvor det også foreligger foreldrekonflikt. Den aktuelle forelders tilstedeværelse vil uansett formål ikke kunne fremme barnets trygghet, eller må antas å aktivt kunne hindre barnet i å fortelle om sine erfaringer og perspektiv. Fortsatt er barnets avhengighet en viktig faktor å ta med, og jo større trygghet og relasjonell tillatelse en kan skape rundt samtalen, jo større mulighet er det for barnet å få formidlet seg. Om barnet gir opplysninger som kan bli avgjørende for utfallet av saken, er det viktig at dette formidles til barnet sammen med noen som kan ivareta barnet i tiden etter samtalen. Selv om beslutningen er klart begrunnet i at den er nødvendig for å beskytte barnet, kan barnet komme til å sitte med sterk skyld- og ansvarsfølelse overfor en eller begge foreldre, fordi beslutningen spesielt kom til å bygge på barnets fortelling.

Noen ganger kan også foreldrenes sinnstilstand eller konfliktforholdene være slik at det ikke kan forventes en rimelig grad av forståelse og samarbeid i situasjonen. Som samtaleleder bør du da også fortelle barnet hvorfor du velger som du gjør, slik at ikke realiteter tildekkes, men får et språk som er i tråd med barnets erfaring.

Eldre barn og ungdommer kan gjerne på eget initiativ si at de ønsker å være alene i samtalen. Da må du som samtaleleder ta en selvstendig vurdering av spørsmålet ut fra barnets relasjonelle sammenheng, slik at barnet ikke kommer i en klemme i etterkant. Foreldre kan gjerne gi uttrykk for at de ønsker at barnet skal snakke alene med samtalelederen for på den måten å vise at de fristiller barnet. De ser ikke selv at dette nettopp et slikt uttrykt ønske kan fungere som en sterkere binding av barnet. Vurderingen må være om du finner at barnet har en selvstendig begrunnelse for at det vil snakke alene, at barnet ikke påtar seg for stort ansvar, og at du antar at dette barnet har modenhet og relasjonell frihet nok til å kunne snakke fritt og mestre konsekvensene av det sier.

Gi informasjon – la barnet reagere

For at samtalen skal bli meningsfull både for den voksne og barnet, må den være basert på at barnet er relevant og tilstrekkelig informert. Det gjelder både at barnet skal har rett til å uttale seg, hvilket formål samtalen har, hva som skal være tema, og ikke minst at barnet får informasjon om sammenheng og bakgrunn, tilpasset sitt utviklingsnivå.

Barnet har en rett til å uttale seg, men ingen plikt. Barnets avhengighet til sine foreldre, og derved svake posisjon, gjør det vanskelig å tolke en initial vegring fra barnet til å uttrykke seg. Det kan være frykt og usikkerhet overfor selve samtalsituasjonen og uoversiktighet som gjør det vanskelig og ligger bak barnets vegring. Barnet kan da bli hindret i å uttale seg ut fra her og nå forhold, og ut fra mangel på informasjon. Barnets rett til å ikke uttale seg må derfor først og fremst respekteres i selve samtaleprosessen, hvor barnet får erfare at

det ikke presses og respekteres når samtalelederen ser at barnet står overfor et vanskelig dilemma, og etter at du er sikker på at barnet har fått tilstrekkelig informasjon.

En kan derfor starte med å beskrive situasjonen barnet lever i, knyttet til det aktuelle konfliktspørsmålet. Best er det om du som samtaleleder lar en av barnets viktige voksne fortelle hva som er barnets aktuelle situasjon, hva foreldrene er uenige om, og hva som skal eller kan komme til å skje, og at barnet har en lovbestemt rett til å uttrykke seg. Slik plasserer du den voksne i en ansvarlig posisjon. Ved å la barnet overhøre og observere dette, gir du barnet mulighet til å reagere selvstendig. Så kan tema som er relevante for barnet komme frem, og så kan samtalen fortsette ut fra barnets spontane reaksjon på den informasjonen som gis. Da blir det lettere å koble seg til barnets tankeprosesser om tema, og dere kan fordype dere i barnets opplevelser, erfaring og tanker, deri om det gir uttrykk for å vegre seg mot noen tema.

Skal barnet kunne uttrykke sin forståelse og sine behov i forhold til det som skjer, er det som nevnt nødvendig at barnet får realistisk informasjon tilpasset sitt utviklingsnivå. For at samtalen skal bli av interesse for barnet og vedlikeholde barnets motivasjon for samtalen, må samtalelederen sammen med den/de viktige voksne være i stand til å gi relevant informasjon både i begynnelsen, i videreføringen og ved avslutning av samtalen. Da er det nyttig å forstå hvilke generelle spørsmål og informasjonsbehov barn har på ulike utviklingsnivå, slik at de ikke møtes for «voksent», eller for «barnslig». Noen spørsmål er alderstypiske, og etter hvert som barnet vokser vil stadig nye dimensjoner åpne seg, og både utvide og komplisere barnets forståelse av sine erfaringer og sammenhenger. Det enkelte barns tenkning kan være komplekst sammensatt, men noen trekk følger av barns kognitive og språklige utvikling. Det følgende kan gi en ledetråd til hvilke spørsmål som kan være relevante for barnet:

1–4 åringer trenger konkret beskrivelse av hva som skjer og skal skje i det korte tidsperspektivet, om flytting, at mamma og pappa skal bo forskjellige steder, at mamma vil at barnet skal bo hos henne, pappa hos ham. Ut fra det vil barnet kunne gi reaksjoner. Det er likevel i den konkrete situasjonen, i tilknytning til når ting skjer, at beskrivelsen er viktig. Hvordan barnet vil reagere vil variere med i hvilken grad barnet har erfaring for at beskrivelser har gitt forutsigbarhet. Treåringen kan gjerne følge mamma til bilen for å bli med til samvær med en far det ikke har hatt så mye kontakt med før, for så å reagere sterkt når mor ikke setter seg inn i bilen, selv om mor har fortalt at han skulle reise alene med far. Her er det mulig at mors forutsigbarhet i beskrivelser ikke alltid har vært like god.

Allerede på dette utviklingsnivået er barnet i stand til å begrense og avpasse sine reaksjoner og uttrykk i forhold til hvordan det tidligere er blitt reagert på. Barnet utvikler svært tidlig sosiale «strategier».

3–6 åringer vil gjerne vite hvorfor ting skjer. Mamma og pappa krangler fordi mamma har fått en ny kjæreste som hun vil bo med. Årsaken til hendelsen blir nå et mer sentralt spørsmål. Barn i denne alderen begynner derved å bli sårbare ved at de lett kan tilskrive seg selv som årsak til det som skjer. For eksempel vil barnet kunne overtolke situasjonsbestemte uttrykk fra foreldrene. – *Jeg orker ikke mer av bråket og maset ditt!!*, kan for femåringen bli en bekreftelse på at det er sammenheng mellom det at mor flytter ut og egen adferd.

5–9 åringer. Fra 5 årsalder kan barn begynne å få tydeligere moralske anfølelser i forhold til hendelser. Verdier internaliseres og årsaksspørsmål går over til også å bli spørsmål om skyld i forhold til hva er rettferdig/urettferdig, og om konsekvensene blir gode eller dårlige. Barnet kan bli involvert i en sterkere skyldfølelse. Skamfølelsen kan bli tilsvarende intens, ikke bare over egne handlinger men også over barnets opplevde sammenheng med foreldrenes adferd og konflikter. Dette fordi

barnets identitet i stor grad er relasjonell, særlig til foreldrene. Det skaper også grobunn for at barnet tenker at dets egen oppførsel og egne strategier skal kunne føre til gjenforening eller til en «beste løsning». Barn i denne utviklingsfasen må møtes på at de kanskje har tanker om at de selv har skyld i det som har skjedd, at de kan føle skam for det som skjer, at noen utenforstående har ødelagt for familien, og at de synes at det er vanskelig å vite hva som er rettferdig. De kan tenke mye på hvordan de kan bidra til at det blir bedre, og de blir derved overansvarlige.

8–12 åringer kan med sin økende evne til mer formal logisk, hypotetisk tenkning få problemer med å tilpasse ønsker og tenkte muligheter til realistiske løsninger. – *Hvorfor kan ikke foreldrene mine bare snakke med hverandre og bli venner!* blir på nytt vanskelig å forstå, men nå med en moralsk undertone – *det burde la seg gjøre!* Egen maktesløshet overfor ønskelige og tenkte ideelle løsninger kan derfor bli vanskelig. Det kan bli et sterkt misforhold mellom hva barnet observerer at foreldre gjør og det de tenker de kunne gjøre. Barn i denne alderen kan lett bli formidlere mellom foreldrene, og kan ta en beskyttende rolle i situasjonen mellom foreldrene. I denne alderen må barn gjerne møtes på hvilke ulike løsningstanker de har.

Tenåringen skal finne en balanse mellom avhengighet og uavhengighet og må ta selvstendig ansvar på nye livsområder. Skilsmisse og konflikt mellom foreldrene kan forsterke behovet for uavhengighet, samtidig som tenåringen kan få en forsterket ansværfølelse for både foreldre og søsken. Foreldrekonflikt kan altså komplisere individueringsprosessen og ungdommen må møtes på sine tanker rundt denne motsigelsen.

For hvert alderstrinn vil også de tidligere utviklingsspørsmålene kunne være aktuelle. De nye spørsmålene bringer inn nye utfordringer for barnet. Det vil gjerne være overfor disse nye utviklingsaktuelle spørsmålene at barnet særlig strever. I tillegg kommer de ofte helt spesielle erfaringene

som barn i barnelovskonflikter kan ha hatt med en eller begge foreldre – fysisk og psykisk mishandling og observert vold, seksuelle overgrep, kidnappingsepisoder, rusmisbruk, psykisk lidelse og personlighetsproblemer hos en eller begge foreldre. For det enkelte barnet kan slike forhold kunne skape særegent komplekse utfordringer i å forstå og til å håndtere. Barn kan slite med spørsmål som tilhører et tidligere utviklingsnivå, eller de kan forstrekkes til utviklingsnivå som de ikke er modne for. Femtenåringen kan mangle en konkret og forutsigbar beskrivelse av situasjonen han står i, og femåringen kan være sterkt involvert i en følelsesmessig omsorgsrolle for sin far.

Dersom en ikke bygger samtalen med en dialogisk kvalitet, vil den ha en tendens til å kunne låse seg og gå mot at barnet trettes ut, og det kan bli en «vet ikke»- samtale som oppleves stressende både for den voksne og barnet.

Samtale som dialog

De fleste barn vil ha erfaring med å møte ulike rammer og krav i samtaler med voksne. Noen samtaler vil ha vært særlig orientert ut fra den voksnes interesser der den voksne krever at barnet først og fremst innretter seg til den voksnes initiativ og krav. Det er samtaler som gjerne har en intervjuende form, spørsmål – svar. En annen samtalekvalitet som barnet vil kjenne, er det vi kan kalle en dialogisk, gjensidig samtale med plass til både barnets interesse og den voksnes formål. Det er denne samtaleformen som først og fremst kan skape motivasjon, åpenhet og autensitet i det barnet uttrykker. Dersom en ikke bygger samtalen med en dialogisk kvalitet, vil den ha en tendens til å kunne låse seg og gå mot at barnet trettes ut, og det kan bli en «vet ikke»- samtale som oppleves stressende både for den voksne og barnet.

En dialogisk orientert samtale bygger på barnets egen grunnleggende kompetanse til å være i et engasjert samspill/samtale om sine opplevelser og erfaringer. Dette er en samtalekvalitet som først og fremst støtter opp under barnets eget behov for å uttrykke seg og forstå, og har sin modell i den naturlige utviklingsfremmende kommunikasjonsprosessen mellom voksne og barn. Det vil si at både du og barnet har forutsetning for å være i en slik dialog. Det er den samtalekvaliteten som særlig vil gi rom for å ivareta barnets perspektiv. I en dialogisk samtale er den voksne først og fremst en som hjelper barnet til uttrykke erfaringer, opplevelser og perspektiv. Den voksne gir barnets uttrykk gyldighet, og hjelper til med informasjon, til å finne ord og sammenhenger for barnets erfaringer og forståelse. Barnet får hjelp til å bygge opp begrepsmessig sammenheng for sine erfaringer og tanker, og det får bekreftelse og aksept av sine følelser. Mening er alltid samskapt, men må bygge på barnets erfaringer.

Denne type samtale har gjensidighet og voksenansvar for barnet som ideal. Den voksnes indirekte budskap til barnet blir: – *Jeg vil bli relevant for deg – og du formidler er relevant for mine oppgaver som voksen for deg* – som sakkyndig, dommer, foreldre. Samtalen skal gi barnet trygghet på at den voksne vil bruke barnets uttrykk til barnets beste. Det er en samtale der den voksne er motivert ut fra en oppgave om å lytte og å være til nytte for barnet, mens barnet blir motivert ut fra prosessen, kvaliteten i samtalen. Det blir relevant for barnet å delta i samtalen.

Barn har fra fødsel en robust grunnkompetanse for kommunikasjon. Dialogkompetansen er en trygghetssikrende og utviklingsfremmende evne barnet har. Å få være i dialog om sine erfaringer og opplevelser kan sees som et eget motiv og dialog har en vitaliserende effekt på deltakerne når den fungerer. Evnen til dialog har som formål å sikre at barnet kan gjøre sine fysiske og psykologiske tilstander synlige og forstått av viktige andre, slik at det kan få nødvendig omsorg, og for at

barnet etter hvert skal kunne hente inn informasjon fra andres erfaringer til egen mestring. Å bli hørt i et barnelovspørsmål er typisk situasjon hvor det kan være avgjørende viktig for barnet og barnets videre omsorg at det får uttrykke seg og får støtte til ivaretagelse og mestring.

En dialogisk organisert, gjensidig samtale skal gjøre barnets tanker og erfaringer gyldige. Barnet skal kunne kjenne seg selv igjen i den voksnes respons og forståelse av dets uttrykk for sine tanker og følelser. Barnet søker altså medopplevelse, men barnet skal i tillegg kunne forvente at den voksne gir noe tilbake som barnet kan bruke til trygghet og til å utvide sin forståelse av det som det snakkes om. Den naturlige utviklingsdialogen som alle barn er kompetente til å gå inn i, har visse kjennetegn som må respekteres for at samtalen skal bli en trygg og meningsfull for barnet, og for den voksne. Det følgende er noen av disse kjennetegnene:

Inntoning og gyldighet:

Dialogens første målsetting er medopplevelse. Barnet søker andre som forstår hvordan det har det, hva det opplever, tenker og føler. Å kunne følge barnets tanker, følelser og opplevelser er derfor det primære for samtalelederen. For barnet dreier det seg om å møte en anerkjennende voksen som aktivt prøver å sette seg inn i barnets tanker, følelser og erfaring. Du kan best redusere usikkerhet hos barnet ved først å benevne de vanskeligste tema og mulige erfaringer og følelser barnet har hatt i forhold til dette. Så kan du gå til mer nøytrale tema som kan være mindre utfordrende for barnet. Dette skjer gjennom prøvende beskrivelser som: – *Det kan ha vært en vanskelig tid for deg også, etter at du fikk vite at mamma og pappa ikke skal bo sammen mer* – heller en spørsmål som: – *Hva tenker du om at mamma og pappa skal skilles?* Da viser du umiddelbart at du aktivt prøver å stille deg innenfor barnets erfaring. Når du viser slike aktive, «tankelesende» initiativ som barnet kan kjenne seg igjen i, så er det typisk at barnet vil kvalifisere sine opplevelser i forhold til det du prøvende har sagt.

– *Nei, jeg prøver å ikke tenke så mye på det.* Da har barnet vist deg hvordan det prøver å mestre situasjonen. – *Du prøver å ikke ikke tenke så mye på det.* Ved ganske enkelt å gjenta det barnet på eget initiativ sier, eller det som barnet her gir som respons på ditt initiativ, får barnet oppleve at dets egne erfaringer og tanker er gyldige. Barnet kan da holde fast ved sin egen opplevelse og tankeprosess, og det vil oppleve at du er med i denne. Det vil da gjerne uttrykke seg videre, uten at du spør. – *Når jeg leker med Thomas, da glemmer jeg det helt.* – *Da glemmer du det helt. Det høres ut som Thomas er en bestevenn.* – *Ja, vi har gått i barnehagen sammen også. Jeg vil ikke flytte fra Thomas.* Her begynner barnet å fortelle deg om miljøet sitt og hvordan det tenker om mulige konsekvenser av foreldrenes samlivsbrudd. En åpen samtale bygges gjerne ut en slik første inntonende beskrivelse som barnet kan kjenne seg igjen i, eller forholde seg til.

Ofte vil en slik enkel inntonende start hvor vanskelige tema ikke er underslått men benevnt, og en klar ramme om hva som er hensikten med samtalen, være nok til å få samtalt om de temaområdene som er aktuelle. Samtalelederen må ha en overvekt av inntonende kommentarer og enkle gjentakelser av hele eller spesielt relevante deler av det barnet forteller. I en dialogisk samtale må den voksne prøve å legge bort spørsmål som hovedform for sine initiativ, til fordel for større innvalg av beskrivelser og aktive gjentakelser av det barnet selv sier. Det siste bringer ofte barnet videre i en selvstendig fortelling. Eventuelle spørsmål må være understøttende og klargjørende for barnets tanker og følelser, ikke testende.

Subjektplass:

Dialog er en utveksling mellom to autonome og selvorganiserende personer. Det vil si at barnet må få tydelig oppleve at det har aksept, tid og rom å uttrykke seg i. Dessuten at den voksne bekrefter barnets selvstendighet i samtalen og ikke overtar, eller begrenser dets uttrykk. Å gi subjektplass kan være å gi barnet det ekstra sekundet til å finne sine egne ord, og å gi det blikket som inviterer barnet

til å komme med sitt. Det å gi subjektplass innebærer å respektere barnets initiativ og å unngå å korrigere barnets opplevelser og uttrykk. Den voksnes ansvar er å tilrettelegge en god og tydelig ramme for samtalen, og å ha et perspektiv som ivaretar barnets verdighet og interesser i prosessen. Om nødvendig må atferdsregulering skje gjennom veiledning, ikke gjennom korreksjon og fremtidig belønning. – *Du kan...* – *Da venter vi til du har...* – *Det er Ok at du ikke vil si noe om...* – *Da kan jeg høre med din far om hva han tror du tenker.*

Å gi barnet en reell subjektplass er også å tillate barnet å trekke seg ut av tema eller kontakten, og å tillate initiativ som ikke nødvendigvis er i tråd med ditt hovedtema. Å respektere barnets stoppsignaler vil ofte være det som forebygger endelige brudd i samtalen, og gir mulighet til fortsettelse. Ved å være bevisst på barnets subjektplass i dialogen unngår du at dere begge trøttes ut og at samtalen går mot et brudd som kan bli vanskelig å reparere. Ofte vil du erfare at når du kommer inn på et vanskelig tema, så kan barnet bryte av og bringe inn et annet tema eller oppmerksomhetsfokus. I slike øyeblikk er det viktig å slippe ditt eget voksne tema, respektere barnets stoppsignal og å følge barnet inn i det initiativet barnet har tatt. Om du så følger barnet og gir en avrundning på det tema barnet har brakt inn, så kan du vanligvis lett kunne komme tilbake til det tema du ønsket å få utdypet. Barnet har da fått erfare at det kan ha medkontroll over prosessen, at det har trygget som deltakende subjekt og at det ikke vil bli presset over egne grenser.

Overfor følelsesmessig vanskelige tema kan barnet bli utrygg på om det kan få regulere seg selv. Det er gjerne det som er truende for barnet, mer enn et komplisert tema i selv. Det vil si at i en samtale som har følelsesmessig vanskelige komponenter så må du regne med å gå inn og ut av tema noen ganger.

En tydelig subjektplass for begge skaper et kreativt rom mellom barn og samtaleleder, og er grunnlaget for at det skal kunne oppstå ny informasjon for barnet, og for at den voksne skal få troverdig,

autentisk informasjon om barnets erfaring og opplevelse. Dialog skal bringe klarhet i noe som kanskje ikke var så klart for noen av partene på forhånd. Overfor mange av de tema og erfaringer som er relevant i forhold til barnelovspørsmålene kan vi ikke forvente at barnet før samtalen har en stabil, ferdig formulert mening på et godt informert grunnlag. I en dialogisk samtale blir spørsmålet om troverdighet mer et spørsmål om at samtalelederen og andre tilhørere opplever autensitet i barnets uttrykk, at barnet snakker ut fra en erfart frihet, subjektsplass i relasjon til samtalelederen.

Relevans:

I dialog søker barnet medopplevelse, men ditt voksne bidrag i samtalen må få relevans for barnet. Det vil si at barnet forventer at du også bringer noe inn i samtalen, ved å gi relevant informerende kommentarer, at du hjelper til med å finne ord til barnets erfaringer, til å se sammenhenger, og ikke minst gi barnet følelse av selvrespekt og kompetanse i forhold til de utfordringene barnet har. Det siste dreier seg først og fremst om at barnet får en anerkjennende gyldighet for sine tanker og handlinger. Deretter en tilførsel som kan både utvide og utfordre barnets forståelse. – *Da forstår jeg at du tenker som mange andre barn, at du har ønsket at mamma og pappa skulle bli venner igjen. Jeg har hørt mamma si at det aldri kommer til å skje at de flytter sammen igjen. – Ja, nå har jo pappa fått et nytt barn. – Det har han. – Det blir liksom min bror i et annet hjem. – Ja, slik får du to familier.*

Om barnet ikke får noe tilbake som er relevant for seg selv, vil motivasjonen for samtalen etter hvert dø ut. En reservasjon overfor å bringe informasjon inn fra ditt perspektiv kan gjøre barnet usikker. Barnet vil ha og trenger noe «å tygge på».

Rytme:

Dialog foregår i en rytme, i turtaking mellom to subjekter. Det er skifting mellom initiativ og responser. Hele tiden skjer det i et gjensidig deltakende mønster, i en samordning, slik at begge får plass og gjensidig oppmerksomhet, og hvor barnet får

støtte i å bygge opp setninger og sammenhenger: – *Du tenker at? – Ja, jeg tenker at det vil være mest trist for pappa hvis jeg ikke bodde hos han. – Det tenker du vil være mest trist for han. – Ja, det er det jeg synes blir urettferdig for han har ikke fått seg ny kjæreste. – Det har mamma fått? – Han heter Hans – de ble kjæresten på jobben til mamma. – Det har du fått vite – osv. –*

Det er viktig å bygge opp rytmen og samtalekvaliteten helt fra starten av. Et samtalemønster har sitt eget momentum som gjensker seg selv og som derfor kan være vanskelig å endre på, når det først er etablert.

En god samtale forutsetter gjensidig forståelse av sammenhengen samtalen foregår i. Det er den voksnes ansvar å definere dette på et nivå som barnet kan forstå.

Sammenheng:

En god samtale forutsetter gjensidig forståelse av sammenhengen samtalen foregår i. Det er den voksnes ansvar å definere dette på et nivå som barnet kan forstå, gjerne ved at barnet får overhøre at det klargjøres med den eller de voksne som er med. Sammenhengen bør klargjøres med én gang, slik at barnet ikke senere kommer til å føle seg forledet. Foreldrene kan ha vært uklare og underkommunisierende om hvilken situasjon barnet kommer til. Når barnet viser reaksjoner på at det ikke helt forstår hva situasjonen dreier seg om, må det få plass til å vise både sine reaksjoner og eventuelle frustrasjoner, og få tilstrekkelige forklaringer før du går videre. Som samtaleleder skal du ikke overtale noen, men klargjøre hvorfor og hvordan samtalen skal gjennomføres. For å klargjøre sammenheng og tydelighet i hvordan ansvaret tilligger

og fordeles på de voksne, vil det være hensiktsmessig å ha en av foreldrene eller andre nære trygghetspersoner tilstede. Slik kan de også ta ansvar for barnet og hjelpe det til å forstå, i hvert fall når du klargjør sammenhengen for samtalen. Rammen kan alltid utdypes underveis.

Pass på at sammenhengsmarkeringen ikke blir en lang innledende monolog fra din side. Dialogisk inntoning og rytme mellom deg og barnet må som nevnt bygges opp fra starten, men kan også skje ved slik at barnet observerer en dialogisk rytme mellom deg og en eventuell medfølgende voksen. Inviter til initiativ og responser også hos den voksne for å få frem felles forståelse av sammenhengen med barnet.

Tilgang på språk

Barnet du møter kan ha hatt begrenset mulighet til å samtale om opplevelser og tanker vedrørende de temaene som er aktuelle i en foreldrekonflikt. Av ulike årsaker kan foreldrene ha vansker med å gå inn i realistiske og balanserte samtaler om det som er konflikttema. Skam og skyldfølelse kan også hindre barnet i å uttrykke seg, og til selv å stille spørsmål. Når du møter barnet vil det derfor kunne ha begrenset tilgang på ord, uttrykk og sammenhenger i forhold til det som skjer. Overfor så kompliserte sosiale og psykologiske forhold som en foreldrekonflikt innebærer, trenger derfor barnet hjelp til å finne ord og sammenhenger på de erfaringer, tanker og følelser det har. Det vil si at du som samtaleleder må kunne beskrive, tenke, reformulere, og ikke minst å støtte barnet til å uttrykke seg selv. Slik begrepsmessig hjelp for barnet må alltid ha en hypotetisk form, slik at barnet kan akseptere eller avslå dem som relevant beskrivelse på sine opplevelser og sin forståelse.

(Til mor som er med) – *Er det rett å si at du mor ble glad i en annen mann, og at det gjorde far til Kristoffer både sint og lei seg? – Ja, men han behøvde ikke å bruke barna som spioner. – Mamma tenker at du har vært spion for pappa. – Men jeg måtte jo fortelle at Ivar var med til Syden.* Gjennom å gi et

forslag til sammenheng, får du her fram at foreldrene skjuler og krever lojalitet fra barnet, og at barnet trolig er blitt involvert i uavklarte forhold ved parkonflikten. Ved å ta slike initiativ viser du også at dette kan vi snakke om, og derved letter du på det følelsesmessige presset som kan hindre barnet i å uttrykke seg.

Barn, og voksne, trenger slike forslag til sammenhenger som de kan få forklart sin erfaring ut fra. Uten slike språklige og følelsesmessig støttende forslag kan det være vanskelig å få fram viktige erfaringsområder fordi barnet har manglet tidligere dialog om disse områdene, eller at alder og utviklingsnivå tilsier at barnet ikke kan forventes å ha tilstrekkelige begreper om sammenhengene. Jo yngre barnet er, jo mindre kan vi forvente at barnet selv kan gi en sammenhengende fremstilling som en fortelling.

Egne reaksjoner

Barn kan ha følelsesmessig sterke ting å fortelle, og de kan komme til å uttrykke ubehag og hjelpeløshet i samtalsituasjonen. De erfaringene barnet forteller om vil utløse følelser hos deg. Du kan ikke unngå å få empatiske reaksjoner. De følelsene som vekkes i deg er et viktig element i det å være sensitiv overfor barnets situasjon og perspektiv, men de kan også lede feil dersom dine følelser får definere barnets opplevelse. Det er viktig å være oppmerksom på at dette er dine følelser, og at de ikke nødvendigvis tilsvarer barnets. Det kan være vanskelig, men nødvendig å kontrollere uttrykkene for våre egne følelser. Medopplevelse og inntoning er å være tilstede i barnets opplevelse, ikke å være i våre egne følelser.

Gir vi uttrykk for egne følelser uten at dette er en tydelig gyldiggjøring av følelsesuttrykk barnet allerede selv har vist, kan det både forvirre barnet og komme til å prege dets videre uttrykk og fortelling. Følelser som uttrykkes sosialt impliserer en forventning. I tillegg til å være et uttrykk for opplevelsen er det også en appell til gjensidighet i svaret fra den andre. Følelsesuttrykk former relasjonen sterkere

enn beskrivelser. Dine følelsesuttrykk kan derved komme til å forme relasjonen til barnet, dersom de ikke tydelig bygger på barnets egne uttrykk.

På grunn av avhengighet og maktesløshet vil barn ofte måtte leve i vanskelige situasjoner med stor distanse til sine følelser. Dette er en psykologisk mekanisme for å mestre en vedvarende vanskelighet, deri trusselen om avvísning som alltid er aktuell i relasjoner med sterk avhengighet. Det er derfor ikke sikkert at barnet vil kjenne seg igjen i de følelsene du får, og eventuelt uttrykker overfor det barnet forteller.

Barn møter oss på ulike måter ut fra sitt temperament og sine tidligere sosiale erfaringer. Noen er åpne og direkte, noen urolige, noen utprøvende, andre er sky og tilbakeholdne. Barnas ulike måter å gå inn i situasjonen på, vil utløse tilsvarende, ofte automatiske atferdsrepertoar hos deg. Barn som har utfordrende måter å møte deg på, kan fort komme til å få deg til å korrigere, presse, kompensere og annet, som gjør at du kommer til å forsterke det u hensiktsmessige kommunikasjonsmønsteret barnet viser. Barnet vil da oppleve å ha kontroll og forutsigbarhet, men kommunikasjonen kan komme til å bryte sammen eller bli mangelfull dersom barnets kommunikasjonsform får dominere og bli vedlikeholdt.

Det vil alltid være nyttig å gjøre seg opp en mening på forhånd om hvilket typisk kommunikasjonsrepertoar og temperament barnet synes å ha. Slik kan du møte barnet med den støtte det trenger for å komme inn i sin dialogiske kompetanse. Husk at barnets atferdsmønster er den beste strategien barnet har tilgjengelig overfor situasjonen. Det er et forsøk på mestring av en utfordrende sosial situasjon, basert på barnets bakgrunnserfaring og situasjonsopplevelse.

Det urolige barnet trenger tydelig struktur og ledelse, gjerne av her og nå situasjonen. – *Per, du kan sitte på den stolen – så kan mor sitte der – her får du et glass juice. – Takk! – Du er en høflig gutt!*

– *Jeg setter meg her – og så skal vi snakke om... Du kan tegne deg selv midt på dette arket – Her? – Ja, det er du som er hovedpersonen i dag når vi skal snakke om...*

Det passive barnet må ikke presses, men gradvis inviteres gjennom at det du gjør og beskriver blir relevant og forsiktig inviterende, for eksempel gjennom samtalen med den medfølgende voksne, at du tegner opp et familiekart slik som du har forstått at det er, og liknende. – *Du kan høre mens jeg snakker med mor* –. Barnet vil da gjerne koble seg på noe dere sier, eller du observerer hva som vekker barnets oppmerksomhet, og når barnet eventuelt synes klar for et initiativ. Vis da anerkjennelse av det barnet sier, men ikke for mye oppmerksomhet før barnet selv blir mer aktiv. Det tilbaketrunkne barnet trenger først og fremst erfaring med at det ikke presses. Lokking og «hyggelighet» erfares ofte av tilbakeholdne barn som press. Etter at rammen er klargjort og barnet har vist at det følger med: – *Jeg tegner deg Lise her midt på arket – så har du en mor som heter...? – Kari. – Kari ja, og du har hennes etternavn. – Ja for jeg har ikke bodd med faren min. – Du har ikke bodd med faren din – jeg tegner han her. – Han heter Patrick. – Det var et engelsk navn. – Han er engelsk. – Fortell! – (barnet ser på mor – mor nikker anerkjennende og tillatende).*

Praktiske råd

Du kan trene på dialogiske samtaler med egne barn, barnebarn, venners barn og andre tilgjengelige barn, til du får grepet på det å føre en samtale ut fra beskrivende inntoning, uten å bare bygge på spørsmål. Få erfaring med å gi subjektrom til barnet i samtalen, å følge barnets tanker og følelser, samtidig som du også følger ditt eget mål for samtalen. Tren på å observere hva som skjer i barnets ansikt, blick og kropp når dere samtaler. Dialogisk kommunikasjon er i stor grad basert på respekt for det som uttrykkes i kroppspråket. God samtale baserer seg på observasjon av det som skjer i den andre, å følge med i den andre sine prosesser. Du lytter med øynene. Det skal også barnet ha anledning til.

Ha en god tidsramme for samtalen slik at tiden ikke presser deg.

Start med anerkjennende beskrivelse av noe du ser ved barnet, samtidig som du markerer hvilken sammenheng det er for samtalen. Bekreft relasjonen til den personen som følger barnet til, eller er til stede i samtalen.

Det er best å sitte ved et bord med vanlig bordhøyde. Steng aldri barnet inne i et hjørne men la gjerne barnet sitte nærmest døren. La barnet ha fritt blikk fremover. Sitt derfor aldri rett overfor, og la heller ikke andre sitte rett overfor barnet under samtalen. Subjektplass er også å ha en fysisk plass å bevege seg i, også for øynene.

La barnet få noe drikke, og ta gjerne med en kaffekopp til deg selv og eventuelle medfølgende foreldrene. Legg papir og blyant foran barnet, så kan dere eventuelt tegne opp familien, de ulike hus og steder barnet har bodd, eller markere andre forhold barnet eller du ønsker å få fremstilt. Felles stikkord på papir eller tavle kan være en enkel konkretisering som understøtter samtalefokus.

Legg din egen notatblokk og penn ved siden av deg, ikke foran deg. Si fra når barnet sier noe som du vil skrive ned, skriv så ned og legg igjen bort papiret. Du skal skape en gjensidig situasjon. Du skal vise at du også er tilstede for barnet, ikke bare barnet for deg.

Bruk korte setninger helt fra begynnelsen, gi deg tid til å registrere barnets reaksjon, eventuelt å gi plass til reaksjon og inviter barnet til reaksjon ved å beskrive hva du ser og har forstått. Gjenta alltid med interesse det barnet sier, særlig i begynnelsen av samtalen. Den dialogiske rytmen må komme inn fra starten.

Benevn tema og situasjon med en gang, også det problematiske, så kan du vise oppmerksomhet og omtanke til den praktiske situasjonen, og sammen med barn og eventuelt medfølgende foreldre få en

oversikt over den situasjonen som samtalen med barnet går inn i.

Benevn den nære her og nå situasjonen. Det er særlig nyttig hvis barnet er urolig og viser ubehag: – *I dag da du skulle hit med mamma, du måtte ta fri fra skolen tenker jeg.* – *Nei – det passet med at det var planleggingsdag.* – *Det var planleggingsdag på skolen – fint.* – *Ja, men jeg fikk ikke dra på ski.* – *Ah, du liker å gå på ski?* – *Ja mamma sin kjæreste er skitrener* –, og så er rytmen etablert og dere er i gang, men hensikten med samtalen og møtet må klargjøres. – *Ja, i dag skal vi snakke om det at pappa nå ønsker at du skal bo mest hos ham.* Barnet får på den måten hjelp til å finne seg selv i samtalsituasjonen og samtaleformål, og det hjelper barnet til å få kontroll over følelsene overfor situasjonen her og nå, og det tema som skal snakkes om. Tenk på samtalen med barnet som godlynnnet judo hvor du hele tiden prøver å bygge videre på barnets energi, initiativ og responser.

Tenk på samtalen med barnet som godlynnnet judo hvor du hele tiden prøver å bygge videre på barnets energi, initiativ og responser.

Husk å følge alle tema som barnet selvstendig bringer inn, frem til en rimelig avslutning, selv om det er irrelevant i forhold til ditt formål og er et brudd med det tema dere er inne i for øyeblikket. Uavsluttede, avbrutte initiativ vil ellers leve videre i barnets interne prosesser og gjøre det uoppmerksomt og forstyrre for de tema du vil inn på.

Gjør oppsummeringer underveis når dere har klargjort et tema eller område, slik at barnet får tydelig erfare hva du har forstått. Ved slike oppsummeringer vil du ofte oppleve at barnet har flere nyanser, korreksjoner og tanker som det assosierer til din oppsummering. Slik får du fylde i fortellingen, og du får vite hva barnet har forstått.

Ved avslutning av samtalen bør du lage en sammenfatning. – *Før vi slutter vil jeg gjerne si hva jeg har forstått er viktig for deg. – Du har vist meg at du har hatt mange tanker om det som nå skal skje –* Hvis en eller begge foreldrene er til stede: – *Er det noe du som far har oppfattet, som jeg ikke har fått med meg? – Du mor.* Gi alltid barnet en anerkjennende markering som avslutning, også av relasjonen mellom barnet og den voksne som følger.

Gi alltid barnet en anerkjennende markering som avslutning, også av relasjonen mellom barnet og den voksne som følger

Om du har snakket med barnet alene, informer den medfølgende voksne om samtalen med anerkjennelse av barnet, også hvis barnet har ivaretatt seg selv best ved å være lite meddelsom, eller uttrykt at det ikke ønsker å uttale seg. – *Kari har vist meg at hun synes det er best å ikke si så mye om det som skal bestemmes om henne. Jeg tror hun vil passe på at hun ikke gjør verken far eller mor vondt, og at det skal bli verre for noen av dere. Det skal vi respektere.*

Selv om du skal skriftliggjøre et referat fra samtalen, gjør tydelig hvilke hovedelementer du har fått med fra samtalen når du oppsummerer til barnet og den eventuelt medfølgende voksne. Ta deg gjerne tid til å summere opp for deg selv, mens barn og foreldre venter. Da slipper de å gå derfra med usikkerhet på hverandre og hva som har skjedd under samtalen. Du må derfor ta deg god tid ved avslutning, slik at du kan kjenne at barnet er rimelig ivaretatt når det forlater deg.

Barnet trenger en tydelig, anerkjennende og respektfull avslutning på kontakten, der de videre forventningene til deg er avklart, enten du er dommer, sakkyndig eller har en annen rolle. I noen tilfeller vil samtalen med barnet være en engangs

hendelse eller i høyden to – tre. Men det kan være en viktig hendelse for barnet. Ideelt sett, og dersom vi tar barnets bidrag i beslutningsprosessen alvorlig, bør det alltid være en oppfølgingssamtale med barnet, slik at det kan gis mulighet til å komme med korreksjoner, utdypninger og reaksjoner på det som kom frem i den første samtalen. Alt etter formålet med samtalen kan det gjerne skje med utgangspunkt i det referatet du som samtaleleder har laget fra første samtale.

Et avsluttende referat bør ha en oppsummerende karakter begrenset til den informasjonen/vurderingen som er relevant for den beslutning som skal tas. Utformingen bør også vurderes i forhold til om det kan komme til å skape ytterligere problemer for barnet. Jo større åpenhet det kan være i hele prosessen med barnet, jo lettere vil det også være å unngå komplikasjoner for barnet ved avslutningen.

Bør barnet også ha rett til bli fortalt og få forklart den beslutningen som tas, av de som tar beslutningen? Disse samtaler vil også måtte komme etter hvert som barn får en mer selvfølgelig plass i rettsprosessene som gjelder deres liv.

.....
¹Du kan lese mer om hvordan du kan håndtere triangulerte samtaleformer i: Øvreide, H. (2002) *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Høyskoleforlaget, og i Hafstad R. Øvreide, H (1998) *Foreldrefokusert arbeid med barn*. Høyskoleforlaget.

En dialogisk tilnærming til kommunikasjon med barn

En dialogisk tilnærming til kommunikasjon med barn

Spesialpedagog dr. polit Åse Langballe og spesialpedagog dr. polit Kari Trøften Gamst

Innledning

Det er i dag generelt en tendens til økende interesse for barns medvirkning til forståelse av barnet og barnets omgivelser. De nye endringene i barne-loven, spesielt vedrørende barnets rett til å bli hørt i samværsaker fra de er syv år gamle, er eksempel på denne interessen som viser et positivt syn på barns forutsetninger til å gi informasjon om vanskelige temaer i livet sitt. I et slikt syn ligger at barnet sitter inne med kunnskap om sin egen livssituasjon som voksne ikke automatisk har kjennskap til. Det handler om barnets følelser, opplevelser, ønsker og drømmer. For å få vite om dette, må vi spørre barnet selv. Når vi gjør dette, inntar vi et barneperspektiv, og målet er å få vite noe om hvordan akkurat dette barnet opplever sin subjektive virkelighet. Ny kunnskap om barns utvikling viser at de aller fleste barn helt fra fødselen av er kompetente kommunikasjonspartnere. Det enkelte barnets utvikling avhenger i stor grad av psykososiale forhold i barnets oppvekstmiljø. Et slikt syn på barns utvikling leder oss til å se det enkelte barnet som et subjekt, nettopp med egne tanker, følelser og opplevelser.

Barneperspektivet

Som voksne blir vi ut fra dette synet tvunget til å utfordre og utvide vårt eget perspektiv og vise ydmykhet overfor barns ulikhet og mangfold. Når barnet får anledning til å vise vei inn i eget landskap av åpne og interesserte voksne, fremkommer

fenomener som ikke umiddelbart lar seg tilpasse opptrukne forventninger til barns sosiale-, kognitive- og språklige utvikling som er skissert gjennom tradisjonell psykologisk utviklingsteori. Et mer relasjonsorientert og dialogisk syn på kommunikasjon gir støtte til dette perspektivet. Vi vet i dag at måten man kommuniserer med barn på har mer å si for meningsinnholdet som fremkommer, enn egenskaper hos barnet i form av umodenhet eller mangler ved barnets kognitive evner. Kontekstuelle forhold, som blant annet kvaliteten i relasjonen mellom voksen og barn, påvirker barnets forutsetninger til å formidle seg. Vi kan si at barnet er akkurat så god til å uttrykke seg som den voksne er til å lytte til og oppfatte det enkelte barnet. I en dialogisk rettet kommunikasjon er begge parter, både barn og voksen, med på å skape meningsinnholdet som fremkommer gjennom samtalen.

Samtale mellom barn og voksne, hvor målet er å fremskaffe spesifikk informasjon om et spesifikt emne, som utredning om barnelovsspørsmål er, karakteriseres som en institusjonalisert samtale. I en institusjonalisert samtale er det et klart asymmetrisk maktforhold mellom partene (den profesjonelle og barnet). Når det dreier seg om slike samtaler, og barnet er informant, ser vi i et maktperspektiv det asymmetriske forholdet satt i den ytterste posisjon. Målet må derfor være å tilrettelegge for- og gjennomføre samtalen på et vis som

reduserer dette maktforholdet, og gir forutsetninger for et mest mulig symmetrisk og dialogisk forhold mellom barnet og den voksne samtalepartnern. Det vil si at samtalen i størst mulig grad får preg av meningsutveksling, heller enn et «forhør» med spørsmål og svar.

På grunnlag av dette synet vil vi i denne artikkelen presentere en metodisk fremgangsmåte for en målrettet samtale med barn, der temaene er rettet mot sensitive og vanskelige områder i barnets liv. Den metodiske fremgangsmåten er fremkommet gjennom studier av kommunikasjon med barn innen både skole- barnevernsfaglige og juridisk kontekster. Disse samtaler varierer med hensyn til grad av behov for struktur og etterprøvbarehet. Felles er imidlertid at samtaler i utgangspunktet har som mål å belyse spesifikke temaer i barns liv. Slik foregår kommunikasjonen mellom barnet og den voksne i et spenn mellom åpenhet og styring av temaer; eller mellom det uformelle og dagligdagse og det formelle.

Gjennom å studere de gode og vellykkede barne-samtaler, hvor barnet forteller med egne ord, og i en form som viser at barnet har herredømme over samtalsituasjonen, er noen tydelige områder i kommunikasjonen identifisert og operasjonalisert til metodiske fremgangsmåter gjennom prinsipper fra klinisk kommunikasjon og rådgivning. Ved utprøving av disse metodene har vi funnet at de er anvendelige og kan tilpasses kommunikasjon med barn i mange ulike kontekster. Når metodene er fremkommet gjennom studier i praksisfeltet, er de etter all sannsynlighet anvendelige og formålstjenelige. Den store utfordringen er å legge til rette for at barnet får uttale seg ut fra sitt eget perspektiv, frivillig og best mulig forberedt. Når vi lykkes i å få barn i tale, har vi mye å lære av barn. I et mulighetsperspektiv ser vi på barnesamtalen som utfordrende, lærerik, spennende og nyttig.

Etiske utfordringer

Samtaler med barn i en slik kontekst byr på spesielle faglige og etiske utfordringer. Det vil hele tiden

være en balansegang mellom barnets rett til å uttale seg, og de påkjenningene man utsetter barnet for ved å trekke det inn i spørsmål som kan føre til alvorlige konsekvenser for barnets familieliv og oppvekstforhold. Utfordringene som vanligvis blir omtalt i denne sammenhengen er i) spørsmål om barnets forståelse av hva det er med på, og konsekvensene på lengre sikt, ii) hvordan videreføring eller formidling av informasjonen barnet gir best skjer og iii) pålitelighetsspørsmålet som både handler om barnets generelle utviklingsmessige modenhet, og relasjonen barnet har til foreldrene; altså i hvilken grad barnet er presset til å ta spesielle standpunkter.

Barn som i lengre tid har stått i et krysspress mellom foreldrene kan utvikle stress og bli forvirret på en slik måte at det har vansker med å identifisere og skille opphavet til følelser og ønsker det har. Jenta på åtte år, som over tid hadde samvær med sine skilte foreldre som begge arbeidet hardt for å få den daglige omsorgen, og som var sterkt uenige, uttrykte: *«Det går helt rundt og rundt i hodet mitt. Jeg vet ikke lenger hvem som snakker sant og hvem som lyver. Hodet mitt holder på å sprenge»*. I slike situasjoner er det svært vesentlig å tilrettelegge for en samtale som skaper minst mulig stress for barnet i samtalsituasjonen. Ved å møte en kompetent voksen, kan barnet få hjelp til å sette ord på følelser og dermed forstå sin situasjon bedre. Men barnet kan også føle stort behov for å beskytte seg mot vanskelige følelser samtalen kan føre med seg, som skyld og skamfølelse, eller engstelse for fremtiden. For å beskytte seg, kan barnet velge å ikke svare på spørsmål som truer selvfølelsen. Hvis barnet blir taust, vil den voksne lett bli aktiv, krevende og utspørrende. Kunnskap, erfaring og metodiske holdepunkter for gjennomføring av barnesamtalen er til god hjelp for å hindre at barnet lukker seg i samtalen.

Ikke alle samtalsituasjoner er uten videre tilrettelagt for at god kommunikasjon kan oppstå. Når barn er i en utrygg livssituasjon, som når det står i kryssilden mellom en mor og en far som ikke blir

enige om hva som er til barnets beste, krever det spesiell innsikt, kunnskaper og forberedelser fra den voksne samtalepartneren for å få barnet i tale på en måte som best mulig fremmer barnets interesser. Hvis barnet i tillegg er utsatt for omsorgssvikt som vold og seksuelle overgrep, blir kravene til samspelet i kommunikasjonen satt på spissen.

Påliteligheten i barns informasjon om sensitive temaer

Ut fra en voksen standard er barnet i utgangspunktet ikke troverdig. Når barn blir mistrodd, søkes forklaringer i manglende egenskaper hos barn. Prototyper blir konstruert; barn blir beskrevet som umodne, uansvarlige og lett påvirkelige. Best kommer dette til uttrykk i dagligdags tale og i offentlig debatt. Det er ikke sjelden å høre utsagn som «*barn kan få seg til å si så mye rart*». Et slikt utsagn formidler en holdning, og uttrykker et syn på at man ikke kan ta barn på alvor.

Vi vet i dag at problemet med barns pålitelighet i første omgang heller handler om at barnet holder tilbake informasjon, enn at det oppdikter og fabrikkerer uriktig informasjon om vanskelige temaer i livet sitt.

Vi vet i dag at problemet med barns pålitelighet i første omgang heller handler om at barnet holder tilbake informasjon, enn at det oppdikter og fabrikkerer uriktig informasjon om vanskelige temaer i livet sitt. Barnet forteller ikke gjerne, eller svarer svært knapt på den voksnes direkte spørsmål, hvis ikke den voksne går varsomt frem og innstiller seg mot barnets perspektiv og opplevelsesverden. For å forstå barn, og særlig de yngste barna, må voksne ofte sette bruddstykker i barnets fortelling sammen til en forståelig helhet, og en kan da stå i fare for å misforstå – eller å feiltolke barnets uttrykk og

utsagn. Dette perspektivet understreker behovet for voksne personer med godt kjennskap til barn og kommunikasjon med barn når temaet er samtaler med små barn om sentrale og vanskelige hendelser i deres liv.

Forskning om barns hukommelse, minne og pålitelighet viser til bred enighet om at den informasjonen barnet gir i en fri, ekspansiv fortelling ut fra åpne spørsmål, og med færrest mulig spørsmål fra den voksne, er den mest korrekte. I dette perspektivet ligger et syn på at når den voksne ikke stiller spesifikke spørsmål, vil barnet ikke ledes til å si noe som ikke er sant. På den annen side vet vi at hvis barnet ikke får støtte til å fortelle, ved at den voksne blant annet stiller spesifikke spørsmål, kan det være at barnet holder tilbake informasjon som det ikke er lett å fortelle om. Det kan være vanskelig for barn å fortelle om selvopplevde hendelser av traumatisk karakter, og særlig om opplevelser som vekker minner som truer selvfølelsen, og som skaper følelse av stigmatisering.

Barns minne og gjenkallingskapaistet er nært knyttet opp mot barnets språkutvikling og dets forutsetninger for abstrakt tenkning. Vi vet at selv små barn, ned til tre-års alder, kan fortelle detaljert om egne opplevelser av traumatisk karakter, dersom de blir møtt av kyndige voksne. Jo yngre barnet er, jo mer konkret er barnets tenkning, og jo mer spesifikt og tydelig må spørsmål formuleres. Ofte er beretningene knyttet direkte til handlingsbeskrivelser. Sentrale trekk ved en hendelse kan være nøyaktig beskrevet, mens mer perifere detaljer kan utebli fordi barnet ikke har kognitiv kapasitet til å registrere den totale situasjonen og lagre den i minnet. Yngre barn lar seg lettere lede enn eldre barn (før og under skolealder), men selv små barn viser høy grad av motstand mot påvirkning hvis temaene det snakkes om er av vesentlig betydning for dem.

Paradoksalt kan vi si at jo mer alvorlige barnets erfaringer er, jo bedre minnes de, og jo mindre lar barnet seg påvirke til å gi uriktig informasjon, hvis de da ikke unnlater å fortelle noe som helst. Hvis

barnet er svært utsatt for vanskelige erfaringer over lengre tid, kan imidlertid de emosjonelle belastningene gå utover den kognitive kapasiteten barnet har til å minnes og gjenkalle sine opplevelser.

Generelt kan vi si at det skjer milepæler i barnets språkutvikling ved tre-, syv- og tolvårsalder. Ved tre-års alder kan barnet vanligvis gjøre seg forstått verbalt. Ved syv-års alder er språket ganske likt den voksnes, men forståelsen og innholdet i det språklige budskapet er forskjellig på bakgrunn av barnets manglende erfaringer og mindre intellektuelle kapasitet. Når barnet er fylt 12 år, er vanligvis forskjellene i voksnes og barns tenkning og språklige kapasitet jevnet ut. Forskjeller er imidlertid at voksne forstår mer og kan sette ting eller hendelser mer i sammenheng enn barnet. Ofte er det et problem at voksne mislykkes i å fremskaffe pålitelig informasjon fra barnet fordi de ikke er åpne nok for barnets innspill i samtalen. Det er en utfordring å være lyttende til barnet og samtidig styre samtalen på en slik måte at temaet (ene) som skal belyses og utdypes faktisk blir utdypet. For å tydeliggjøre barnets pålitelighet og kompetanse er det ut fra denne kunnskapen nødvendig å fokusere på metodene som blir benyttet i kommunikasjon med barn.

Den målrettede samtalen

Som ramme for det metodiske innholdet i denne artikkelen ligger en forståelse som tilsier at barnesamtalen har to hensikter; å danne et generelt inntrykk av hvordan barnet har det i sitt daglige liv, og å mer spesifikt få vite om konkrete temaer, som blant annet hva som er barnets tanker og ønsker om samværsspørsmål. For begge disse hensiktene vil samtalen ha et fokusert formål og lede mot spesifikke temaer. Vi kaller det derfor en målrettet samtale, selv om den i høy grad er åpen, uten forutbestemte spørsmål. Slik er samtalen både tematisert og åpen.

Disse samtalenes kan foregå en enkelt gang, eller som en prosess med flere samtaler. I noen tilfeller kan den første samtalen fungere kun som kontakt-

etablering. I andre tilfeller vil samtalen med barnet i seg selv sette i gang en prosess i barnet som gjør at temaene barnet er opptatt av vil utvikle seg underveis til noen samtaler, som en effekt av samtalen i seg selv. Da bør barnet selv kunne ta initiativ til ytterligere samtaler. Vårt utgangspunkt er at barnet skal få anledning til å snakke med en uholdt voksen uten at foreldrene er tilstede. Der barnet selv ønsker at foreldrene, eller en av foreldrene skal være med, skal barnets valg naturligvis respekteres. Erfaringer viser at samtalen gjerne kan være todelt, slik at barnet og den voksne samtalepartnern først snakker alene, for deretter å informere foreldrene sammen om innholdet i samtalen, og også kunne drøfte innholdet i barnets beretninger. Det er ofte greit at barnet og den voksne samtalepartnern blir enige om hva som skal formidles, når og hvordan. Hvordan dette skal legges opp, må tilpasses barnets alder, familieforholdet og det fokuserte temaets natur.

Metodisk tilnærming

Den metodiske tilnærmingen som vi skal presentere fokuserer på noen områder i kommunikasjonen som vi vurderer som spesielt sentrale og betydningsfulle.

For at barnesamtalens kommunikasjonsprinsipper skal fremstå på et oversiktlig og forståelig vis, fremstiller vi tilnærmingene til kommunikasjonen med barnet skjematisk. Vi presiserer imidlertid at kommunikasjonen hele tiden foregår i en dialogisk prosess hvor den voksnes totale kunnskap om barn i en utsatt situasjon er grunnleggende. Holdningene den voksne samtalepartnern har til barnet som en betydningsfull informant spiller likeledes en stor rolle i henhold til om samtalen skal få et positivt forløp og et godt resultat.

Hensikten med en slik inndeling er å tydeliggjøre og bevisstgjøre hva som bør tas hensyn til i samtalen mellom voksen og barn. Enhver kommunikasjonshandling omfatter forskjellige aspekter som inneholder følelser så vel som tanker og handlinger. Disse forholdene kommuniseres samtidig eller

parallelt. Det er et mål i samtalen å integrere de enkelte områdene til en helhet; til en personlig forståelse for kvaliteter i kommunikasjon med barn. Følgende fokuserte områder inngår i samtalsmetodetilnærming:

Fasetilnærming

Struktur og spesifikk oppbygging av samtalen

Temautvikling og temaorganisering

Fremkomst og oppfølging av temaer som fremkommer i samtalen

Verbale formuleringer

Fremmende og hemmende kommunikasjon

Nonverbal kommunikasjon

Ikke-verbale signaler

Rammefaktorer

Formelle og fysiske faktorer rundt samtalen

I denne artikkelen har vi valgt å ta for oss tre av disse områdene; fasetilnærming, temautvikling og verbale formuleringer. For å tydeliggjøre, og fremstille stoffet praktisk anvendelig, har vi illustrert innholdet i den metodiske tilnærmingen med anonymiserte eksempler fra samtaler med barn om samværsspørsmål.

Kommunikasjonsmetodens faser

Samtaler med barn krever en bevisst og tydelig organisering. Et vesentlig anliggende er at barnet er inneforstått med samtals hensikt, de fysiske rammene om samtalen og hva som forventes av barnet i samtalsituasjonen. Ærlighet, forutsigbarhet og tydelighet er vesentlige prinsipper. Ved å gjennomføre samtalen etter bestemte faser, vil barnet oppleve å bli tatt med i en prosess som gradvis leder opp mot temaene som skal belyses; fra generelle temaer i barnets liv, til spesifikke temaer som ønskes belyst, og videre til en avslutning. En slik progressiv utvikling vil ofte ha en avgjørende betydning for resultatet av samtalen.

Følgende faser inngår i metodetilnærmingen:

- Fase 1. Forberedende fase
- Fase 2. Kontaktetablering
- Fase 3. Innledende prosedyrer
- Fase 4. Introduksjon til tema
- Fase 5. Fri fortelling
- Fase 6. Sondering
- Fase 7. Avslutning

I praksis kan en slik faseinndeling få et kunstig preg hvis den ikke innføres med naturlige og smidige overganger. Samtalen skal hele tiden foregå som en kommunikasjonsprosess mellom barnet og den voksne. Organiseringen er å betrakte som en ramme å holde seg til. Rekkefølgen er viktig, men fasene bør flettes i hverandre uten skarp avgrensing, slik at de til sammen utgjør en naturlig samtale. Det kan være nødvendig å foreta en veksling mellom de ulike fasene ved at man vender tilbake til en tidligere fase. Man kan for eksempel gå tilbake til innledende prosedyrer eller kontaktetableringsfasen etter å ha forsøkt å introdusere et bestemt tema. Kritiske punkt i kommunikasjonen kan oppstå hvis vi går for fort frem ved for rask kontaktetablering, eller premissene for kommunikasjonen er uklar for barnet. Dette kan føre til utmating og stress. Misforståelser kan forvirre barnet.

Fase 1. Forberedende fase

Formålet med denne fasen er at både barn og voksen skal være best mulig forbredt slik at det ikke blir unødvendig stress under selve samtalen. For å sikre at samtalen blir mest mulig positiv, trenger barnet å møte en samtalepartner som føler seg trygg og komfortabel i situasjonen. Den voksne skal kunne danne seg et inntrykk av barnet det skal snakke med. Ved å vite mest mulig om barnet, og hvilke forhold det lever under, skapes forutsetninger for god kontakt. Ved slik kunnskap kan man stille seg inn mot barnets modenhetsnivå og hvordan barnet har det psykisk og fysisk. Hvor mye informasjon som bør samles inn på forhånd avhenger naturligvis av det enkelte tilfellet.

Sentrale spørsmål vi kan stille oss er; *Hva slags informasjon trenger jeg for å ta vare på dette barnet?* Hva er viktig informasjon å gi dette barnet? Hva er viktige temaer for dette barnet? Vesentlig kunnskap kan være informasjon om barnets familieforhold, sosiale nettverk, barnets hverdagsrutiner og interesser. På bakgrunn av denne forhåndsinformasjonen stiller den voksne selvreflekterende spørsmål som for eksempel: *Hva er min opplevelse av dette barnets situasjon? Hvordan påvirker den meg følelsesmessig? Hvordan kan jeg forberede meg til å ta imot barnets informasjon? Hva slags støtte kan jeg trenge?* En slik mental forberedelse vil innvirke på gjennomføringen av barnesamtalen.

For at barnet skal forstå hva det er med på, bør det på forhånd blir gitt god informasjon om formålet med samtalen og hvordan slike barnesamtaler foregår. Det er lite vi kan gjøre ved det faktum at barnets nærmeste kan komme til å påvirke barnet til ikke å avsløre for dem ubehagelig eller ufordelaktig informasjon. Det er forståelig at barnets nærmeste snakker med barnet om sine opplevelser og oppfatninger, men de bør gjøres oppmerksomme på at deres syn kan komme til å påvirke barnets muligheter til å formidle sin egen versjon.

Fase 2. Kontaktetablering

Målet for denne fasen er å skape kontakt og klima for tillit, og gjøre barnet så trygt og avslappet som mulig i selve samtalsituasjonen. Barnet som er i en situasjon hvor foreldrene er i konflikt, kan ha erfaringer med voksne som på ulikt vis har sviktet. Barnets grunnleggende behov for forutsigbarhet og trygghet er truet. Derfor er det viktig å legge arbeid i å skape en god kontakt.

Relasjonen som oppstår mellom voksen og barn, kan påvirke barnet positivt eller negativt. Den kan fremkalle positive følelser, eller være angstskapende og frembringe forsvarsreaksjoner. Det er viktig at barnet blir oppfattet som et subjekt med egen verdi, og ikke som et utredningsobjekt. Hvis oppmerksomheten blir flyttet bort fra barnet som person, kan det oppleve å ikke bli tatt på alvor og

lyttet til. Den voksne fokuserer på noe vedkommende er opptatt av i sin agenda, og kommuniserer ut fra sine opplevelser, uten å fange opp hva barnet er opptatt av. Kommunikasjonen kan tvinge barnet og den voksne inn i en fastlåst situasjon. Resultatet kan være at barnet ikke vil si noe, og den voksne vil få en følelse av å komme til kort. En særlig utfordring kan være systemets krav til at samtalen helst bør ende opp med informasjon som kan føre saken videre. Den voksne blir satt under press, og oppmerksomheten rettes mot egne følelser i situasjonen.

Motsatt vil den voksne i en likeverdig relasjon i kommunikasjonen tilstrebe en aksepterende holdning og vise genuin interesse for barnet og barnets initiativ i situasjonen. En slik holdning er tillitskapende og fremmer et aksepterende klima, og er en forutsetning for at barnet skal kunne og ville fortelle. Formidling av en ubetinget aksepterende holdning innebærer å vise engasjement ved å være personlig tilstede. Det er ikke snakk om ytre håndgrep eller teknikk, men en innstilling og holdning i kommunikasjonen. Barnet skal møte en voksen som er tilstede og fokusert mot det barnet er opptatt av. En slik holdning formidler: *Jeg ser deg, jeg hører deg, jeg er interessert i deg.* Dette må ligge til grunn for at barnet skal bli motivert til å åpne seg og fortelle om vanskelige temaer i livet sitt.

Det er vesentlig å merke seg at betydningen av å etablere god kontakt gjelder uansett om partene kjenner hverandre og har kontakt fra tidligere. Vi kan ikke vente at barnet forteller om vanskelige temaer, før det i samtalen med egne ord og uttrykk har formidlet seg om nøytrale og dagligdagse temaer barnet er interessert i og liker å snakke om.

I kontaktetableringsfasen hilser barnet og den voksne på hverandre (presenterer seg), snakker om nøytrale dagligdagse temaer både om ting barnet gjør (handling), steder barnet oppholder seg (kontekst) og hvordan det har det (følelser og opplevelser). Vi vil presisere at en reell kontaktetablering ikke finner sted hvis denne

informasjonen fremkommer gjennom utspørring fra den voksne, men via åpne spørsmål i dialogs form. Eksempel på å starte en kontaktetablering er: *Hei, jeg heter Liv og jeg jobber som dommer. Jeg vet at du heter Berit. Jeg har snakket med foreldrene dine, slik at jeg vet litt om deg. For at jeg skal bli litt bedre kjent med deg, ønsker jeg at du forteller meg om deg selv, før vi begynner å snakke om det vi egentlig skal snakke om.*

Barnet skal møte en voksen som er tilstede og fokusert mot det barnet er opptatt av. En slik holdning formidler: Jeg ser deg, jeg hører deg, jeg er interessert i deg.

Fase 3. Innledende prosedyrer

Målet for samtalen er å motivere barnet til å fortelle mest mulig fritt og åpent, altså i en fri fortelling om et fokusert tema. I denne fasen legges noen grunnleggende premisser som skal motivere barnet til å fortelle. En samtale om samværsspørsmål er ikke en vanlig samtale med barn. Barnet har vanligvis ikke erfaringer med denne type samtale. Når barnet ikke har denne erfaringen kan det selv lage sine forklaringer og svar på spørsmål det har om situasjonen. Motsatt kan den voksne ta for gitt at barnet forstår slik voksne forstår. For at det ikke skal oppstå misforståelser og unødvendig forvirring, må den voksne hjelpe barnet til å forstå. Det er en forutsetning at premissene for samtalen er klargjort. For å klargjøre premissene, trenger barnet informasjon om den voksnes forventninger til kommunikasjonen i samtalen. Vi vektlegger følgende aspekter som det er viktig å avklare:

Den voksne gir oversikt og struktur: Eksempler: *Vi skal sitte her og prate sammen... Berit sitter og venter på deg på kontoret mitt... Det kommer til å vare omtrent en times tid. Vi kan ta en pause hvis du trenger det.*

Den voksne avklarer sin egen rolle: Eksempler: *Hva tenker du at jeg gjør i jobben min? Eller: Hva vet du om jobben til ... Jeg er..., og jeg jobber med... Mange barn er her og snakker med meg. Eller: Jeg pleier å snakke med barn.*

Den voksne avklarer regler for kommunikasjonen: Eksempler: *Hvis du ikke forstår, kan du si til meg «jeg forstår ikke». Hvis jeg spør deg om noe du ikke vet, kan du si «jeg vet ikke». Eller: Hvis jeg sier noe som er feil, kan du rette på meg, og si at det ikke er sånn. Misforstår jeg, så må du si ifra.*

Vi legger stor vekt på at den voksne gir informasjonen i dialogs form; som en samtale og ikke som monologiske beskjeder til barnet. Hvis det skjer, kan barnet få en oppfattelse av at det kun skal svare på den voksnes spørsmål, og ikke selv ta initiativ i samtalen. Vesentlig informasjon kan gå tapt.

Fase 4. Introduksjon til tema

Målet med denne fasen er å gi barnet en tydelig kontekstinnføring og lede fra nøytralt til et fokusert tema. Den voksnes formidling av en åpen forutsetningsløs holdning innvirker på barnets motivasjon til å fortelle om seg selv. Det er avgjørende at den voksne ikke fremtrer som den som vet. Et likeverdighetsforhold hvor barnet får status som ekspert på sin egen situasjon karakteriseres av at den voksne ikke fremstår som den som vet bedre og mer. Å gi barnet denne statusen kan lette kontakten og fremme åpenhet i situasjonen.

Det er ikke en uvanlig fallgrube at redsel for å påvirke eller utsette barnet for smerte, fører til at en lar være å forholde seg direkte til barnet og de fokuserte temaene. Den voksne formulerer seg utydelig, generelt og forsiktig, og barnet forstår ikke samtalens tema. En nøytral kontekstinnføring tilfører samtalen struktur og er klargjørende og retningsstyrende. Følgende aspekter er vesentlig i denne fasen:

Nøytral kontekstinnføring: *Vi skal snakke sammen om hvordan du har det sammen med moren og faren din... Eller: Det er du som vet best hvordan det er å være deg/Det er du som vet best hva du ønsker deg/Det er du som vet best hvordan du vil ha det. Jeg trenger deg til å fortelle meg så godt du kan slik at jeg forstå. Eller: Det er du som er ekspert på ditt liv... Fortell meg hvordan du ser på dette.*

**Den voksne legger en mal for samtalemøn-
stret:** *Det er fint at du forteller først og jeg hører på, så kan jeg spørre deg etterpå. Jeg hører på, og du forteller. Jeg vil ikke avbryte deg. Etterpå vil jeg spørre deg...*

**Den voksne understreker betydningen av
detaljert beskrivelse:** *Det du kanskje ikke synes er så viktig, er også viktig... Noen ganger pleier barn å ikke fortelle om ting fordi de ikke tror det er viktig.../fordi noen har sagt at de ikke skal fortelle om det.../fordi de ikke tør.../fordi de er redde for hva som skal skje.../fordi de synes det er flaut.*

**I noen tilfeller kan det være nødvendig å
minne barnet på at det er viktig å bare fortelle
sannheten:** *Når vi snakker sammen, er det viktig at det du forteller meg er det som har skjedd i virkeligheten/på ordentlig/slik det er for deg. Eller: Det er viktig at du sier det som er sannheten. Ikke finn på ting.*

Fase 5. Fri fortelling

I fasen «fri fortelling» er målet å fremskaffe og ta imot informasjon gjennom barnets frie og spontane beskrivelse uten å flytte oppmerksomheten over på et annet tema. Kommunikasjonen er sentrert om å fange opp det essensielle innholdet i barnets fortelling. Vi erfarer at voksne lett kan komme til å avspore eller avbryte barnet når sensitive temaer kommer opp. Det kan virke som om den voksne er usikker på hvordan slik informasjon skal mottas. Resultatet kan være at oppmerksomheten flyttes bort fra det egentlige budskapet, og over på noe den voksne er opptatt av. Barnets rett til å utdype egne tanker og opplevelser undertrykkes.

En forutsetning for å nå barn og komme dem i møte, er at vi er bevisst på oss selv og våre opplevelser i forhold til vanskelige temaer. Det gjelder å være oppmerksom på egen motstand og tendensen til å ville unngå å oppdage. Våger vi å la barn fortelle hva som er viktig for dem? Når vi ikke møter barns opplevelser, er det av respekt for barnet, eller er det fordi vår egen angst hindrer oss? Hva er det i oss som gjør oss uvillige til å høre?

Ved å innstille seg mot barnet, være avventende og bekrefte barnets tema, inviteres barnet til å fortsette å fortelle. Utfordringen ligger i å ivareta barnets behov for åpenhet og innlevelse. Barnet skal erfare at det blir lyttet til og at det bli tatt på alvor.

En forutsetning for å nå barn og komme dem i møte, er at vi er bevisst på oss selv og våre opplevelser i forhold til vanskelige temaer.

Fase 6. Sonderende fase

Barnets frie fortellinger vil sjelden kunne stå alene uten at det kreves tilleggsinformasjon i form av mer detaljerte beskrivelser. Det kan være nødvendig med oppklaringer og avklare omfanget av ulike forhold. I den sonderende fasen skal den voksne både klargjøre temaer barnet har fortalt om, og innføre temaer barnet ikke selv har brakt inn. Eksempler på en slik sondering er: *Du fortalte i sted at samboeren og mor kranglet, fortell mer om det.* Ved innføring av nye temaer: *Nå har vi snakket om...og da vil jeg at vi skal snakke om...*

Generelle temaer om barnets livsverden kan være: forhold til voksne tilknytningspersoner, sosialt nettverk, venner, interesser, skole, hva som gjør barnet glad, lei seg og trist. Aktuelle temaer som er mer spesifikt knyttet til barnets omsorgssitua-

sjon kan være: opplevelser av omsorgsvikt, skyld, selvbekreidelse; fortieelse, hemmeligholdelse eller bagatellisering; syn på familiemedlemmer; barnets strategier for å klare seg selv og opplevelse av mestring; og tanker og opplevelser i forbindelse med å fortelle, tanker om fremtiden, ønsker og drømmer.

Fase 7. Avslutning

Målet med denne fasen er å avslutte samtalen på en positiv måte for barnet. Uansett resultat skal en strukturert samtale ende slik at barnet ikke sitter igjen med en opplevelse av skyld fordi det ikke har klart å fortelle eller innfri forventninger, eller engstelse for at det har sagt for mye. Avslutning innebærer følgende aspekter:

Den voksne foretar en oppsummering: For eksempel: *Nå har du fortalt meg mye, slik at jeg forstår. Du har fortalt om den gangen du ikke så mamma på lang tid, og du har fortalt hvordan det var for deg. Og du har fortalt hva du tenker om hvordan du vil ha de sammen med moren og faren din... Vi har snakket om hva vi skal gjøre for at dette skal bli bedre for deg... Er det noe mer du vil fortelle meg?*

Den voksne utforsker barnets følelser her og nå: For eksempel: *Hvordan har det vært for deg å snakke med meg om dette?...Hva tenker du om...?*

Den voksne avklarer videreføring av informasjon og gir informasjon om videre saksbehandling. Eksempler: *For at ting kan bli bedre for deg, trenger jeg å fortelle om dette til... Det som kommer til å skje videre er at...*

Den voksne avslutter samtalen og tar farvel. Eksempel: *Jeg synes det har vært fint å snakke med deg, alt du har fortalt meg er viktig.*

Den voksne forbereder barnet til neste gjøremål. Eksempel: *Jeg vet at du nå skal på skolen, og at mamma skal følge deg dit.*

Tematisk utvikling og organisering

I den metodiske tilnærmingen anser vi det som vesentlig å være oppmerksom på hvordan temaer som fremkommer i samtalen organiseres og følges opp fra den voksnes side. Oppgaven er både å følge opp barnets innførte tema og selv innføre bestemte temaer som ønskes belyst. Først og fremst handler det om å følge barnets innførte tema inntil det er utdypet.

Vår erfaring er at barns frie fortellinger inneholder informasjon på tre ulike beskrivelsesnivåer. Disse fremkommer på både et kontekstuellt plan, handlings- og opplevelsesplan. Det kontekstuelle planet, benevnt «det ytre laget», består av temaer som er rettet mot forhold relatert nær opp til en handling, som tid (når), sted (hvor) og fysiske forhold rundt handlingen. Eksempel: *Det var da jeg var på butikken med pappa og samboeren til pappa at mamma plutselig dukket opp sammen med Petter som er hennes mann nå. Det var mens jeg hadde sommerferie, helt i begynnelsen.* Handlingsplanet, benevnt som «det midtre laget», består av temaer som er relatert til en handling- og situasjonssbeskrivelse, hva har skjedd, hvordan har det skjedd, hvem gjør hva. Eksempel: *Da mamma og pappa plutselig møtte hverandre på butikken sa de ingenting til hverandre. Mamma satte fra seg handlevognen og gikk bare rett ut uten å si noe til meg.* Opplevelsesplanet, beskrevet som «det indre laget», inneholder temaer som er tett og nært relatert til en opplevelsesbeskrivelse knyttet til en handling. Eksempel: *Da mamma med en gang gikk ut av butikken uten at jeg fikk snakket med henne, ble jeg veldig lei meg og kjente klumpen i magen, jeg savner henne veldig.*

Ofte ser vi at den voksne for raskt flytter perspektiv på temaer, slik at barnets temaer brytes. Det oppstår et fragmentert dialogmønster som fører barnet ut av ett beskrivelseslag over til et annet. Eksempel: Barnet forteller som over: *Da mamma med en gang gikk ut av butikken uten at jeg fikk snakket med henne, ble jeg veldig lei meg og kjente klumpen i magen, jeg savner henne veldig.* Den voksne sier: *Når er det du pleier å være hos mamma da?*

Når dette skjer flytter den voksne barnets opplevelse over i eget fokus og perspektiv. Hva barnet følte blir ikke utdypet. Slik kan barnet komme til å oppleve at det som fortelles ikke er viktig informasjon.

Å belyse temaer innen de tre beskrivelsesnivåene, indre, midtre og ytre lag, kan være nødvendig for å få en detaljert og fullstendig forståelse for barnets situasjon. I barnesamtalen anser vi det som en hovedregel at det er den voksne som skal bestrebe seg på å følge barnets perspektiv, og ikke omvendt.

I barnesamtalen anser vi det som en hovedregel at det er den voksne som skal bestrebe seg på å følge barnets perspektiv, og ikke omvendt.

Kommunikasjonsmetodens verbale formuleringer

Måten den voksne formulerer seg på virker inn på kontakten med barnet og hvordan barnet forstår. Et utsagn kan fremme eller hemme kommunikasjonen. Formuleringer vi karakteriserer som hemmende, behøver ikke enkeltvis ha en negativ innvirkning på kommunikasjonen. Vi finner et skille mellom effekten av en enkelt hemmende formulering, og der hemmende formuleringer fremkommer som et mønster i relasjonen i kommunikasjonshandlingen. Det er når den hemmende kommunikasjonen gjennom en holdning nedfelles som en stil hos den voksne, en uheldig effekt oppstår. Vi ser imidlertid at enkelte hemmende formuleringer får større konsekvenser enn andre, særlig når de fremkommer tidlig i samtalen.

For å bevisstgjøre gjennomføring av verbal kommunikasjon, er motsetningene i fremmende og hemmende formuleringer i vår metodikk tydelig-

gjort ved å sette «gode» og «dårlige» kommunikasjonsprinsipper opp mot hverandre. Vi ser for oss spørsmålsformuleringer fremstilt som en trakt; fra det helt åpne og beskrivende til det spesifikke og forklarende. I det følgende fremstiller vi disse prinsippene med eksempler:

Åpne- versus lukkede spørsmål

Fremmende form. Åpne spørsmål

Åpne spørsmål har til hensikt å stimulere barnet til en spontan og fri fortelling. I metoden er åpne spørsmål benevnt som en imperativ og deskriptiv spørsmålsform:

Imperativ form. Denne formen er vennlig, men direkte oppfordrende, og formidler en positiv og interessert holdning. Spørsmålsformen inviterer barnet til å fremkalle en utvidet, utdypende og detaljert redegjørelse. Barnet sier: *Jeg var helt alene om kvelden, da var jeg veldig redd.* Den voksne sier: *Fortell meg om det, så godt du kan... Fortell mer om det...*

Deskriptiv form. Dette er utdypende spørsmål som inviterer til svar av fortellende eller beskrivende karakter, og de utløser ofte innholdsrike svar. Det er en konkret og handlingsorientert form som skal tydeliggjøre og gjøre det lettere for å forstå spørsmålenes intensjon. Spørsmålene legger opp til en tankeprosess som hjelper barnet til å reflektere, få et dypere syn på – og et bedre minne av sin egen opplevelse.

Barnet sier: *Pappa var så sinna på mamma, han velta stoler og bord.* Den voksne sier: *Fortell meg hva som skjer når pappa velter stoler og bord.*

Hemmende form: Lukkede spørsmål

Det lukkede spørsmålet er det åpne spørsmålet motsatt. Lukkede spørsmål omfatter formuleringer som hindrer en åpen dialog. Spørsmålene er av en slik karakter at de sjelden gir et utdypende svar. Barnet kan gi minimale svar, eller unnlate å svare, og spørsmålsformen fører ofte til «ja/nei-svar», «husker ikke» eller «vet ikke-svar» fra barnet.

Dette er formuleringer som i et mønster kan føre til at kommunikasjonen mellom den voksne og barnet begrenses i den forstand at barnet ikke forstår, misforstår og gir uriktig informasjon. Lukkede spørsmål er benevnt som ja/nei-spørsmål, årsaksorientert- og vid og generell form:

Ja/nei-spørsmål. Spørreformen er lukket ved at den gir barnet et alternativ som innebærer å velge å svare eller ei. Et ambivalent barn kan lett velge å svare minimalt, mens den voksne egentlig ønsker og venter et utfyllende svar. Formen gir utydelige signaler til barnet om hva som forventes i kommunikasjonshandlingen, og fører ofte til flere spørsmål. Eksempler: *Kan du fortelle meg litt om når du var alene om kvelden?... Vil du/har du lyst/ husker du...*

Årsaksorientert form. Årsaksorienterte spørsmål er krevende å svare på spesielt for små barn som ikke har innsikt i årsak til egne handlinger eller følelsesreaksjoner. Slik kan disse spørsmålene lede oppmerksomheten bort fra en fortellende til en forklarende form som av barnet kan oppfattes som at det skal svare «riktig» på den voksnes spørsmål. Spørsmålene kan skape forvirring og skyldfølelse hos barn. Eksempler: *Hvorfor var pappa'n din så sinna på mamma? Hvorfor gikk mamma'n din ut da?*

Vid og generell form. Spørsmålene er formulert som ja/nei-spørsmål, og gir derfor ofte korte svar. I tillegg er de krevende for små barn, fordi de er vage og lite spesifikke. Eksempel: *Er det noe som her skjedd?*

Ikke-ledende spørsmål versus ledende spørsmål

Fremmende form: Ikke-ledende spørsmål

Ikke-ledende spørsmål inneholder formuleringer som har en strukturerende form uten å legge opp til bestemte svar. Det handler om åpent å anvende nøytrale ledetråder. Utfordringen er å åpent føre barnet inn på temaer; å gi «knagger» og holdpunkter for at barnet skal forstå og minnes. Dette

karakteriseres også som en kontekstinnføring. Ikke-ledende spørsmål er benevnt i metoden som nøkkelspørsmål:

Nøkkel-spørsmål/referanse til tidligere utsagn.

Temaer fra barnets fortelling blir plukket opp, og benyttet som referanse for å fortelle mer i en åpen, fri form. Dette er «nøkler» som refererer til utsagn barnet har kommet med tidligere i samtalen. Nøkler benyttes som «døråpner» til å fortelle mer utfyllende og fullstendig. Det er barnets egne ord som danner grunnlag for utdypelse av fortellingen. Eksempler: *Du sa i sted at du følte at det var trist. Hvordan trist var det? Du fortalte meg at dere kjørte bil til bestemor, fortell om den bilturen.*

Hemmende form: Ledende spørsmål

Ledende spørsmål styrer i en bestemt retning og inneholder forventning til et ønsket svar ut fra den voksnes antagelser, følelser og vurderinger. Ordene blir lagt i munnen på barnet. Barnet blir også oppfordret til å svare i forhold til konkrete svaralternativer. Ledende spørsmål kan legge opp til minimale, knappe (ja/nei-svar) fra barnet, og inviterer ikke til en utdyping av temaet. Ledende spørsmål er benevnt som ledende spørsmål til forventet svar, valgspørsmål og projeksjon:

Ledende spørsmål til forventet svar:

Barnet kan bli ledet til å svare det spørsmålene antyder, og avspeiler den voksnes forventninger. Den voksnes større makt og barnets avhengighet kan føre til at barnet føler et forventningspress som gjør at det bekrefter den voksnes hypoteser. Eksempler: *Brukte han å slå deg?... Det var vel moro/koselig/gøy...*

Valgspørsmål:

Spørsmålene inviterer barnet til å svare i forhold til konkrete svaralternativer, slik at andre muligheter kan komme til å utelukkes. Det kan føre til upresis eller feilaktig informasjon. Spesielt små barn kan ha en tendens til å velge siste svaralternativ. Det kan være nødvendig å anvende valgspørsmål for å avklare spesifikke utydigheter i barnets fortelling. Disse bør da kun stilles etter

at barnet har hatt anledning til å gi beskrivende informasjon gjennom åpne spørsmål. Tidspunktet (timing) spørsmålene stilles på i samtalen er vesentlig. Eksempel: *Var det før eller etter barne-tv? Var det mye eller lite vondt?*

Projeksjon. Spørsmålene tillegger barnet oppfatninger og følelser den voksne antar at barnet har, og kan tolkes som projisering; dvs. en overføring av den voksnes egne følelser til å gjelde barnets følelser. Eksempler: *Har du grua deg følt for å snakke med meg? Synes du det er litt ekkelt å snakke om det, eller?*

Aktiv – versus passiv lytting

Fremmede form: Aktiv lytting

Aktiv lytting handler om evnen til å identifisere og følge opp det essensielle innholdet/temaet i barnets fortelling. Kategorien «aktiv lytting» inneholder formuleringer som bekrefter barnets utsagn. I dette ligger pauser, bekreftelse, gjentakelse og oppsummering:

Pauser: Pauser vil i denne sammenheng si å la barnet få den tiden det trenger til å minnes, reflektere og gjenfortelle hendelser med sine egne ord og i sitt eget tempo. Den voksne venter med å respondere verbalt til det ser ut til at barnet ikke spontant bidrar til å bringe dialogen fremover. Å praktisere dette prinsippet betyr å tåle stillet. En avpasset stillhet signaliserer interesse. Stillhet er en like stor kunst som å anvende ord. Hvis stillheten varer for lenge, kan det oppfattes som press for barnet. En god regel er at intervjueren forholder seg «et hestehode bak barnet».

Bekreftelse: Dette er minimale og nøytrale responser som bekrefter at den voksne hører og følger med. De inviterer barnet til å fortsette redegjørelsen og fortelle uavbrutt, og bidrar til å opprettholde og utvide barnets fortelling. Barnet beholder initiativet. Dette er den enkleste «døråpneren» i kommunikasjonen. Eksempel: «mm», «ja vel», jeg forstår».

Gjentagelse: Siste utsagn i det barnet forteller gjentas ordrett. På denne måten formidles at informasjonen er oppfattet, at en deltar og følger med. Barnet får med dette et indirekte signal om å fortsette fortellingen. Barnet sier: *Han sier at kjæresten til mamma er en pyse og at han ikke kan passe på ungene sine. Den voksne sier: ...at han er en pyse og at han ikke kan passe på ungene sine...*

Den voksne venter med å respondere verbalt til det ser ut til at barnet ikke spontant bidrar til å bringe dialogen fremover.

Å praktisere dette prinsippet betyr å tåle stillet.

Oppsummering. Oppsummering inneholder formuleringer som viser at barnets fortelling tas på alvor, og at hovedinnholdet i barnets redegjørelse er oppfattet. Barnets informasjon oppsummeres i korthet og gjengis direkte. Ved oppsummering tydeliggjøres en overgang til et nytt tema for å sikre at barnet forstår og oppfatter temaskifte. Som en hovedregel anbefales at den voksne alltid oppsummerer før skifte av tema. Eksempler: *Nå har du fortalt om... Nå vil jeg tilbake til det du sa om...*

Hemmende form: Passiv lytting

Passiv lytting rommer utsagn som indikerer at den voksnes oppmerksomhet ikke er rettet mot innholdet i barnets fortelling. Passiv lytting forekommer gjerne der den voksne søker å etterprøve barnets informasjon. En kontrollerende stil erstatter en utforskende stil hos den voksne. Passiv lytting er benevnt som overhøre, tvil, plutselig skifte av tema og press/kjøpslåing:

Overhøre: Barnets initiativ og tematiske innspill blir ikke fanget opp og videreført. Forutsetningene for barnets frie fortellinger begrenses eller opphører helt. Barnet sier: *Jeg hadde vondt også. Den voksne sier: Men storebror da, hvor var han?*

Tvil/benektning: Uklarheter eller utydeligheter i barnets fortelling blir møtt med tvil og kontroll. I tvilen ligger også en vurdering av barnets informasjon, som kritikk eller moral, ofte som uttrykk for den voksnes egne verdier og normer. Eksempler: *Er du sikker på at det var det hun gjorde?... Er det riktig det du sier?... Det kan du da ikke mene.*

Plutselig skifte av tema: Barnets informasjon avbrytes slik det er omtalt under avsnittet om tematisk utvikling og organisering. Eksempel: *Jeg hørte alt han sa mens han slo meg. Hvor var bestemor da?*

Press/kjøpslåing: Informasjon fra det reserverte eller tilbakeholdne barnet presses frem ved å love belønning. Eksempel: *Hvis du svarer nå, skal jeg ikke spørre deg mer. Hvis du er flink til å prate, så kommer du snart på badestranden.*

Klargjørende spørsmål versus tilslørene spørsmål

Fremmede form: Klargjørende spørsmål
Spørsmålene inneholder formuleringer som har til hensikt å fremskaffe tilleggsdetaljer og oppklare utydeligheter i barnets fortelling. Gjennom spørsmål som ender åpent utdypes forhold som barnet ikke spontant bringer på banen på to nivåer; ved utdyping av temaer barnet tidligere har nevnt og ved å bringe inn temaer barnet ikke har nevnt. Spørsmålene formuleres i forhold til temaer innen både kontekstuelle-, handlings- og opplevelsesbeskrivelser. I klargjørende spørsmål ligger sonderende spørsmål, personlig form, barnets språk, metakommunikasjon, nåtids form:

Sonderende spørsmål: Tilleggsinformasjon fremskaffes ved spesifikke og direkte spørsmål som alltid skal ende åpent. Som en hovedregel formu-

leres spørsmålene i en kombinasjon av spesifikke og åpne spørsmål. Eksempel: *Hvem var det du var sammen med da pappa'n din dro sin vei? Fortell!* (kontekstuel plan). *Fortell hva det er som pleier å skje når du blir så redd* (Handlingsplan). *Hvordan er det å være deg når mamma'n og pappa'n din krangler så følt?* (opplevelsesplan).

Personlig form/jeg-budskap: Ved personlige uttrykk og jeg-budskap tydeliggjør den voksne relasjonen, og tar ansvar for sine bidrag i dialogen. Eksempler: *For å forstå trenger jeg å vite hva som skjer... Jeg lurte på...*

Barnets språk: Språket tilpasses barnets modenhetsnivå. Barnets ord og uttrykk blir benyttet på en naturlig måte av den voksne. Eksempel: *Du sier at han ser ut som et troll når han blir så sinna, fortell meg hvordan det trollet ser ut.*

Metakommunikasjon: Metakommunikasjon innebærer å kommunisere om selve kommunikasjonen. Det handler om å forklare dialogen slik at kommunikasjonen blir tydelig. Metakommunikative utsagn innehar funksjoner som både å forberede på det som kommer til å skje, formidle forståelse og formidle manglende forståelse. Metakommunikasjon kan føre til at interaksjonen i kommunikasjonen skjer smidig og tydelig. Eksempel: *Du har fortalt meg slik at jeg forstår hvordan du har det... Nå må jeg tenke litt, og titte i notatene mine... Nå skjønner jeg ikke helt.* Denne formen kan også få en negativ betydning hvis kommentarene anvendes dømmende, evaluerende og kontrollerende.

Nåtids form: Ved å holde samtalen i presens form bidrar en til å skape nærhet til en hendelse i tid og rom. Det viser seg at barn husker best når det gjenskapes ytre så vel som indre omstendigheter mentalt. I praksis handler det om å finne korrekte og nøytrale ledertråder som kan aktivisere informasjonen som søkes. Presens form fører barnet nær hendelsen eller det fokuserte temaet. Eksempel: *Barnet sier: Han er hjemme etter skolen, jeg prøver å holde meg unna ham, for han er så sinna, og kjef-*

ter og slår noen ganger. Den voksne sier: *Han er hjemme etter skolen. Fortell så godt du kan hva som skjer da.*

Hemmende form: Tilsørende spørsmål

Disse spørsmålene har et utydelig og uklart meningsinnhold, som ofte bidrar til misforståelser. Den voksnes språklige uttrykk er ikke tilpasset barnets utviklingsnivå, og kan fremkomme i en distansert og upersonlig form. En serie av mer eller mindre tilfeldige spørsmål med forskjellige temaer og innhold fører til usikkerhet og forvirring om hva som skal svares på. Barnet og den voksne snakker og handler forbi hverandre; det blir en «goddagmann – økseskaft» kommunikasjon. Innen tilsørende spørsmål ligger utspørring, du-form, voksent språk og flere spørsmål.

Utspørring: En utspørrende form karakteriseres av mange spredte spørsmål med tilfeldige skiftende temaer, som ikke knyttes til en helhet med en sammenheng. Spørsmål relatert til kontekst, handling og opplevelser presenteres om hverandre. Spørsmålene fører som regel til knappe svar fra barnet. Eksempler: *Hva heter skolen du går på da?... Det er vel gøy å gå på skolen?... Når har du bursdag?... Hvor er det mamman din bor... osv*

Du-form: Du-formen er en upersonlig form i likhet med «man», «vi», «en». Den voksne snakker ikke ut fra seg selv, og representerer seg ikke tydelig. Formen skaper distanse. Eksempel: *Du kan bli litt forvirret av å høre dette... En kan bli litt sliten av å sitte å snakke slik...*

Voksent språk: Barnets utsagn blir ikke akseptert, men rettet på i forhold til voksent språk og begreper. Barnet sier: *Han så ut som et troll.* Den voksne sier: *Det finnes ikke troll på ordentlig!*

Flere spørsmål:

Eksempel: Den voksne sier: *Hva trodde du da det begynte å bråke så følt? De var i stua? Pleide du å gjemme deg på rommet ditt?* En serie av spørsmål med forskjellige temaer og innhold skaper forvirring, og barnet svarer som oftest på det siste spørsmålet.

Oppsummering

Avslutningsvis understreker vi at samtaler med barn handler om holdninger og væremåter den voksne har i møtet med barnet. I dette ligger først og fremst empatiske kommunikasjonsferdigheter, som ikke kan utføres som enkle håndgrep og med noen prinsipper og teknikker. Det handler om en innstilling og en væremåte.

Ved en metodisk prosessorientert fremgangsmåte har vi beskrevet viktige kvaliteter i den voksnes kommunikasjon, som kan gi optimale muligheter for barnet til å gjøre seg forstått og forklare seg gjennom en likeverdig og barnerettet samtale. Når samtalen gjennomføres med en bevisst faseoppbygging som er knyttet til et dialogisk kommunikasjonsmønster, hvor tematiske aspekter relateres opp mot både opplevelses-, handlings- og kontekstuell karakter, øker sannsynligheten for at barnet formidler seg fritt og spontant i frie fortellinger. Slik fremkommer informasjon av betydning som kan gi innsikt i og forståelse for barnets virkelighet.

For ytterligere interesse henvises til:

Gamst, K.T., & Langballe, Å (2004). *Barn som vitner. En empirisk og teoretisk studie av kommunikasjon mellom avhørere og barn i dommeravhør. Utvikling av en avhørmetodisk tilnærming.* Avhandling til dr.polit.graden, Institutt for spesialpedagogikk, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.

Langballe, Å & Gamst, K.T (under arbeid). «Den vanskelige samtalen». *Barneintervjuet som metode i barnevernsfaglig virksomhet. Hvordan kan barns omsorgsbehov forstås i lys av deres egne opplevelsesbeskrivelser?*

Aktuelle publikasjoner utgitt av Barne- og likestillingsdepartementet

Veileder Q-15/2004 Om saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene og høring av barn

Q-1069 Barn og samlivsbrudd

Q-1070 Hva med min mening da?

Q-0580 Foreldreansvar og samværsrett

Q-0795 Mekling for foreldre

Q-0958 Farskap og foreldreansvar

Q-1006 Hvem får ansvaret for barnet mitt hvis jeg dør?

Q-1034 Reisekostnader ved samvær

Q-0794 Separasjon og skilsmisse

Q-0796 Det økonomiske forholdet mellom ektefeller

Brosjyrene er tilgjengelige på www.odin.dep.no/bld/

Offentlige institusjoner bestiller enkelt publikasjoner fra Departementenes publikasjonsregister www.publikasjoner.dep.no

Utgitt av :
Barne- og likestillingsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer av denne publikasjonen fra:

Departementenes servicesenter

Kopi- og distribusjonsservice

www.publikasjoner.dep.no

E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no

Telefaks: 22 24 27 86

Oppgi publikasjonskode: Q-1106B

Design og illustrasjon: Sissel Sandve

Foto: Lars Svenkerud

Trykk: Zoom Grafisk AS 05/2006 – opplag 2000 eks

